

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

**FEN – EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ**

AYDIN'IN TARİHİ VE GELENEK - GÖRENEKLERİ

**Danışman : Doç.Dr. Bülent YORULMAZ
Hazırlayan : ÖZDEN GÜLEÇ**

LEFKOŞA - 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

Aydın'ın Adı Nereden Geliyor?.....	1
Aydın Tarihçesi.....	2
Selçuklular Döneminde Aydın.....	3
Osmanlılar Döneminde Aydın.....	3
Kurtuluş Savaşında Aydın.....	3
Aydın'ın İşgali.....	4
Aydın'da Milli Mücadele.....	4
Aydın'ın Geri Alınması.....	4 - 5
Aydın'ın İkinci İşgali.....	5
Umurlu Cephesi.....	5
Üç Yol Savaşı.....	5 - 6
Aydın'ın Kurtuluşu.....	6
Şehitler Anıtı.....	6
Atatürk Aydın'da.....	6
FOLKLOR.....	7
Giyim.....	7 - 8
Evlenme Adetleri.....	8 - 12
Sünnet.....	12
Aydın'ın Yemekleri.....	13
Maniler.....	13 - 14
Türküler.....	15
Atasözleri.....	16
Ağız Özellikleri.....	17 - 19
Resim - 1.....	20
Resim - 2.....	21
Resim - 3.....	22
Resim - 4.....	23
Resim - 5.....	24
Resim - 6.....	25
Resim - 7.....	26
Resim - 8.....	27
Resim - 9.....	28
Resim - 10.....	29
Resim - 11.....	30
Resim - 12.....	31
Resim - 13.....	32
Resim - 14.....	33
Resim - 15.....	34
Resim - 16.....	35

Resim - 17.....	36
Resim - 18.....	37
Resim - 19.....	38
Kaynakça.....	39

ÖNSÖZ

Bu mezuniyet çalışmasını hazırlarken amacım her kesimden insanımıza baş vurabilecekleri ve bizim yöremizi tanımaları için bir çalışma, bir kaynak sunabilmektir.

Geçmiş kültürlerin izlerini taşıyan Aydın; tarih boyu büyük medeniyetlerin beşiği olmuş uygarlıkların geçişinde medeniyet köprüsü görevini yapmıştır. Bir çok kültür bu yöreden geçerken izler bırakmıştır. Allahın bahsettiği güzelleri, folkloru, kıyafetleri, ağız özellikleri ve gelenekleriyle insanların ilgisini çekmiştir.

Aydın'la ilgili mezuniyet çalışması hazırlamak beni çok mutlu etti. Ben çalışmamı hazırlarken çok büyük titizlikle uğraştığımın kanısındayım. Ne varki her insan her şeyi dört dörtlük yapamaya bilir. Bu yüzden siz büyüklerimin hoşgörüsüne sığınıyorum.

Bu çalışmayı hazırlarken bana bütün yönleriyle yardımcı olan ilkokul öğretmenim, Hüsnü Akdoğan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca; Sayın Dekanımız Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'a dört yıl boyunca benim gibi Türkiye'den gelen öğrencilere derslerimizde başarılı olmamız açısından tüm öz verisiyle yardımcı olmaya çalışan, mezuniyet çalışmamda yardımlarını esirgemeyen hocamıza teşekkürlerimi sunar, öğretmenlik yaptığınız süre içerisinde tüm güzelliklerin sizin yanınızda olması dilerim.

Saygılarımla

Özden Güleç

GİRİŞ

Aydın'ın tarihi Friglerin ve İonların şehre yerleşmeleriyle başlayıp, Osmanlı Devleti'nin buralarını almasına kadar uzanır. Aydın; Kurtuluş Savaşı sırasında birçok fedakarlıklarda bulunan şehirlerden birisidir. Atatürk'ün Aydın'a gelişi, şehitler abidesi, tarihi zenginliği, folklorü, turizmi ve efeleriyle ünlü Aydın şehri belki de çok yakın bir zaman içerisinde büyükşehir olmayı hakedecektir.

Özden Güleç

BÖLÜM 1

- Aydın İl'nin Adı Nereden Geliyor?
- Aydın İli'nin Tarihçesi
- Selçuklular Döneminde Aydın
- Osmanlılar Döneminde Aydın
- Kurtuluş Savaşında Aydın
- Aydın'ın İşgali
- Aydın'da Milli Mücadele Başlıyor
- Aydın'ın Geri Alınması
- Aydın'ın İkinci İşgali
- Umurlu Cephesi
- Üç yol Savaşı
- Aydın'ın Kurtuluşu
- Şehitler Anıtı
- Atatürk Aydın'da

AYDIN İLİ'NİN ADI NEREDEN GELİYOR ?

Aydın ilinin adı ilk çağlardan beri birçok değişik isimlerle söylenmişti. Önceleri "Antheia" denirdi. Şehir M.Ö. XIII. yüzyılda Batı Anadolu kıyılarına gelen Traklar'ca ele geçirilerek yeniden yapıldı ve "Tralles" (mamur, çiçekli, kuvvetli) adını aldı. Yöre Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde iken Neron zamanında "Ceasarec" olarak da söylenirdi. Daha sonra çok şiddetli depremde büyük hasar meydana gelince, Bizans İmparatorluğuna "Andropolis" (Andranik Kent) dendi.

Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra uç beylerinden Emir Menteş Bey 1280 - 1282 tarihlerinde çevreyi ele geçirdi ve kente "Güzelhisar" adını verdi.

Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Aydın oğlu Mehmet Bey bölgeye 1308 'de hakim olunca yöre "Aydın Eli" kente de "Aydın Güzelhisarı" diye anılmaya başlandı.

XV. ve XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir (kayıt - kütük) defterlerinde bugünkü Aydın " Kaza-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" , " Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" (İlçe merkezi Güzelhisar Vilayet Aydın) şeklinde geçmekte ve bu defterlerde "Aydın Eli" deyimine yer verilmektedir.

XIX. yüzyıla kadar Aydın Eyaleti'nin merkezi "Güzelhisar" dı. 1850 tarihinde Aydın Eyaleti'nin merkezi; Aydın Güzelhisar'ından İzmir'e nakledilmiş, bu tarihten sonra da kent "Aydın"adını almıştır.

AYDIN İLİ'NİN TARİHÇESİ

Aydın; Batı Anadolu Bölgemizde tarih ve uygarlığın izlerini taşıyan, dünyanın ender yerlerinden biridir. Tarihin çeşitli, evrelerindeki değişiklik kültür birikimlerinin açık bir müzesidir.

İlk yerleşik insanın, Hititlerin baskısıyla adalara, oradan da tekrar Anadolu'nun batı kıyılarına geldiklerini, kıyı kolonilerini kurduklarını biliyoruz. Hititler döneminde Anadolu bir merkez etrafında birleştirilmek istenmiş, en çok Arzova prensleri ve Goşkalar'ın direnmesiyle karşılaşmıştır. Güçlü merkeziyetçi bir sistemin sıkıntısı çekilmiştir.

Frigler, Anadolu'da ilk büyük devleti kurdular. M.Ö. 1200 yılında Büyük Menderes'in yukarı platosuna yerleştiler. Frigler'in Trak kavimlerinden olduğunu, İliryalılar'ın saldırısı üzerine Boğazlar'dan geçerek geldiklerini, Hitit krallığını yıktıklarını biliyoruz. Frigler'in kurdukları devletin M.Ö. 676 yılında yıkılmasıyla bölgeye kıyı şeridi hariç olmak üzere Lidyalılar hakim oldular.

İonlar'ın M.Ö. 1200 yılında Gediz ve Büyük Menderes ovalarında kurmuş oldukları şehirlerin halkları, yerli halkla kaynaşmışlardır. Bu şehirlerin en önemlisi Milet şehri idi. Bunlar zamanla Lidya hakimiyetine girdiler. Anadolu içlerine kadar giderek ticaret yaptılar. Karadeniz kolonilerini kurdular. İonlar felsefede önemli aşamalar yaptılar. Matematik ve Astronomi bilgini Tholes (toles) her şeyin ana elemanın su olduğunu ileri sürdü; Lidyalılar'la Modyalılar arasında yapılan savaşta güneş tutulması olayını önceden hesapladı. Miletli diğer bir bilgin Anoksimondros, her şeyin başlangıcının "sınırsızlık – sonsuzluk" olduğunu ileri sürdü.

Perslerin Büyük İskender'e yenilmesi ile bölge Makedonya İmparatorluğu hakimiyetine girdi. Büyük İskender seferler için Torolles'i (Aydın) üs olarak kullandı. Makedonya Krallığının yakılmasıyla Bergama Krallığı bölgeye hakim oldu. Tralles, Efes, Priene, Milet gibi İon şehirlerini vergiye bağladılar. Bergama Krallığının sona ermesiyle bölge Romalılar'ın hakimiyetine geçti. Böylece 200 yıl devam eden Helenistik Çağ sona erdi. Roma Çağı başlamış oldu. (M.Ö.133)

Aydın İli sınırlarında yer alan antik kentler, Helenistik çağda büyük gelişmeler sağladılar. Tiyatroları, (Resim1) hamamlar, gimnazyumlar yapıldı. Trolles (Aydın) kültür merkezi haline geldi.

Romalılar , Batı Anadolu'ya hakim olunca Asiaminor (Küçük Asya) adıyla bir eyalet kurdular. Aydın ve çevresini buraya bağladılar. Valiler atayarak bunları yönetmeye çalıştılar. Kentleri imar ettiler. Bu dönemde Afrodisias (Karacasu) şehri heykel yapımında ün kazandı, sanat merkezi haline geldi. (M.S.2.yy)

Hz. Meryem Efes yakınlarındaki Aladağ yöresine gelince, burası eski çağ dinlerinin kuvvetli bir merkezi durumundaydı. Hristiyanlığın burada daha kolay yayılacağı düşünüldü.

Hz. Meryem'in gelişi ve yerleştiği bölge yüzyıllar içerisinde unutuldu. Ancak Bavyalı Karetin Emmerik adlı bir kızın kendisine rüyasında Meryem Ana'nın görünüp bulunduğu yeri anlatmasıyla gelişen olaylar sonucunda bugünkü yeri ortaya çıkarıldı. Hristiyanlarca kutsal yer olarak kabul edildi. (Resim 2)

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldı. Bölge Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında kaldı. Ancak şehir eski durumuna gelemedi.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE AYDIN

1071 yılında Türkler , Bizanslılar'ın çıkardıkları son büyük orduyu Malazgirt Savaşında yendiler. Anadolu içlerine yayılmaya başladılar. Türk kuvvetleri 1176 yılında Sultanhisarı alarak yöresel merkez yaptı. Aydın ve yöresi zaman zaman Bizanslılar'la Türkler arasında el değiştirdi. Aydınoğlu Mehmet Bey, Aydın – Eli olarak adlandırılacak topraklara sahip oldu. 1334 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile yönetim Umur Bey'e kaldı.

Umur Bey : Bilginleri koruyan, Arapça bilim eserlerini Türkçe'ye çeviren, sanata önem veren bir kişiliğe sahipti. Rumeli'ye Osmanlılar'dan önce geçmiş. Adına "Gilyati" denilen parayı bastırmıştı.

Umur Bey'in yerine geçen Hızır Bey zamanın da beylik zayıflamıştır. Merkez Birgi'den Efes Selçuk (Resim 3) taşınmıştır. Aydın İli'nin Osmanlılara geçmesinden sonra Yıldırım Beyazıt üç fermanla, Venedikliler'e verilen bu ayrıcalıkları devam ettirmiştir. 1360 yılında Hızır Bey ölmüş yerine İsa Bey geçmiştir. İsa Bey zamanı fikir ve sanat alanında ileri bir dönemdir.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE AYDIN

II. Murat, 1443 yılında hükümdarlığı oğlu II.Mehmet'e bırakırken Aydın , Saruhan, Menteşe Sancaklarını kendisine yıllık ödenek olarak ayırmıştı. 1461 tarihli yeni idari düzenlemeyle Aydın, Kütahya Eyalet Merkezinin Sancağı durumuna geldi. Sancağın merkezi ise Tire; Güzelhisar, Sancak Beyi'nin "Hassı" oldu.

II. Mahmut döneminde Aydın Güzelhisar'ı, Aydın Eyaleti adıyla kurulan bölgenin merkezi yapılmıştır. II. Mahmut'un reformlarına tepki gösterilmiş, Tanzimat hareketlerine karşı çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler Aydın'ı merkezi otoriden düşürdü. Aydın Vilayeti; İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Menteşe olmak üzere beş sancağa ayrıldı. Aydın sancağı : Nefs-i Aydın (Öz Aydın), Nazilli, Söke, Çine kazalarıydı.

22 Eylül 1899 yılında Aydın büyük bir deprem felaketine uğradı. Deprem sonrasında çıkan yangın hükümet binasındaki bütün belgelerin yok olmasına neden oldu. 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı Aydın'da sevinçle karşılandı.ama Yunanlıların Aydın'ı işgaliyle bu düzen bozuldu.

KURTULUŞ SAVAŞINDA AYDIN

Osmanlı Devleti, İzmir'in Yunanistan'a verilmesine İtalyanlar'ın karşı çıkacaklarını sanıyordu. 19 Mart 1919'da İzmir'den gelen heyete, padişah güven verici sözlerde bulunurken; aynı tarihte Paris Barış Konferansında İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılıyordu. 11 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi hakkındaki kararı, Paris'te toplanan galip devletlerin yetkililerinden oluşan Yüksek Konsey'den aldı. Bu haberi duyan halk çok üzüldü. Vatanseverler bu olay üzerine ayaklanmaya başladı.

İstanbul Hükümeti vatanseverlerin yaptığı direniş hareketini onaylamıyor, üstelik düşmanların isteklerine boyun eğiyordu. Bu hareketleri önlemek için Anadolu'ya bir "örgüt verme kurulu" gönderdi. Abdülhamit'in Oğlu Şehzade Abdurrahim bu kuruluşun başında bulunuyordu. 29 Nisan 1919 günü kurul, trenle İzmir'den Aydın'a geldi. Halk, kurulu oldukça soğuk karşıladı. Çünkü Aydınlılar sonuna kadar amaçlarından ayrılmamaya kararlıydılar.

Karşılamada hiç bir din adamının bulunmayışı dikkat çekmişti. Bunun üzerine Müftü Esat Hoca çağrılarak nedeni soruldu. Esat Hoca buna şöyle cevap verdi : "Buraya gelişinizin nedenini biliyoruz. Bizim öğüte ihtiyacımız yoktur. Hristiyanlarla iyi geçinmediğimiz doğru değildir. Biz vatan için savaşa gittiğimizde onlar burda kalmış, fabrikalar kurup , bağ ve bahçelerde sefa sürmüşlerdir. Fakirleşen biz müslümanlar yokluklar çekmişizdir. Siz bu öğüdü bizlere değil; herşeyi yok etmeye çalışanlara veriniz." Kurul, bu cevabı alınca Aydın'dan ayrıldı.

29 Nisan 1919'da İtalyanlar Antalya'yı, 13 Mayıs 1919 günü Kuşadası'nı işgal ettiler. Yunanlılar, İtalyanların İzmir'i işgal edeceklerini düşünerek, işgali çabuklaştırdılar. 15 Mayıs 1919 günü İngiliz donanmasının desteği ile İzmir'in işgaline başladılar. Bu durum yurdun her tarafında üzüntü ve tepki ile karşılandı.

AYDIN'IN İŞGALİ

İzmir'in İşgali, ile Aydınlıları büyük üzüntüye boğdu. Halk, işgal haberini birbirine duyururken adeta bir soruya cevap arar gibiydi. Mirelay Şefik Bey, düşmana karşı koyulması taraftarıydı. Halkın da böyle düşünmesini istiyordu. İlk günlerin heyecanı ile Kenzül İrfan'da miting tertiplendi. Şehirde, dükkan ve mağazalar açılmıyordu. İzmir'de meydana gelen katliam olayının, Aydın'da da bir olaya sebebiyet vermemesi için dikkatli davranılıyordu. Aydın'ı Yunanlılara vermektense, İtalyanlar'ın işgal etmesine razı olanlarda vardı. İtalya'ya gidecek bir Heyet hazırlandı. Heyet istasyona gelince, orada İzmir treninden inen Aydın yeni mutasarrıfı Abdurrahman Bey'le karşılaşıldı. Abdurrahman Bey "Yunanlılar geliyor, ileri karakolları Aziziye'dedir (Çamlık). Bugün, yarın Aydın'a gelecekler." diyerek artık İtalyanları çağırmanın vaktinin geçtiğini belirtti.

AYDIN'DA MİLLİ MÜCADELE BAŞLIYOR

Aydın'da düşmana karşı savaşmak isteyen bu amaçla bir araya gelen ilk kahramanlar; Yüzbaşı Faik, Teğmen Zekai Beyler, İhtiyat Topçu Birlik Teğmeni Necmi, 57. Tümen yaveri İsmail Hakkı, Yörük Ali'ye (Resim 4) iletilti.

Çine'nin İtalyanlar tarafından beklenmedik bir zamanda işgal edilmesi üzerine Yörük Ali, hazırlıklarını hızlandırdı. Yörük Ali'nin kuvvetlerine çevre köylerden hatta Yunan işgali altında olan köylerden bile katılım oldu. Yörük Ali altmış yiğitle Yunan işgal alanına doğru hareket edip Yenipazar'ın Donduran köyüne geldi.

AYDIN'IN GERİ ALINMASI

Yunanlılar savunmamızın merkezini dağıtmayı ve milli kuvvetleri yok etmeyi amaçlıyarak Köprübaşı'na doğru planlı bir şekilde ilerlemeye başlayınca; Merkezde Yörük Ali ve arkadaşları Komiser Hamdi Bey komutasındaki birlikler şiddetli tüfek ateşi ile Yunanlıları sindirdiler. Gerileyen düşmanı Eymir Köyü'ne kadar takip ettiler. Burada savaş

iyice kızıştı. Çevre köyün yaşlıları, kadını düşman kurşunlarına aldırmadan da cephedeki kuvvetlere su, ayran, ekmek dağıtıyor, bir yandan da cesaretlerini arttırmaya çalışıyorlardı.

27 Mayıs – 30 Haziran 1919 tarihleri arasında 33 gün süren bir işgalden sonra Aydın'ın yarısı yangınlardan harabeye dönmüş bir durumdaydı. Yunanlılar giderken Mutasarrıf Abdurrahman Bey'i ve bazı önemli kişileri siyasi tutuklu olarak alıp götürmüştü.

1 Temmuz 1919 günü Yunan uçakları Aydın üzerinde keşif uçuşları yaptı. Bu onların tekrar geleceklerinin işaretleriydi. Türk kuvvetlerini oluşturan birlikler, düşmanın tekrar gelebileceğini düşünmeden "Aydın kurtarılmış işimiz bitmiştir" diyerek evlerine, köylerine dönmüşlerdi. Aydın'ı savunacak pek fazla kuvvet kalmamıştı.

AYDIN'IN İKİNCİ İŞGALİ

Düşman 3 Temmuz 1919 günü öğleden sonra Tire'den desteklenen yeni kuvvetleriyle Aydın'a doğru ilerlemeye başladı. Yunanlıları Yörük Ali Efe, Teğmen Kadri Bey ve Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in kuvvetleri karşıladı. Sabaha kadar Milli Mücadele oyalama savaşları verdi. Yunanlılar Telsiz Tepeyi ellerine geçirdiler. İsabetli top atışlarımız düşman üzerinde panik yarattı, ve geri çekildiler. Ancak daha sonra Türk kuvvetlerinin sayıca az olduğunu anlayarak; toparlanıp, tekrar saldırıya geçtiler. Bu arada düşmanı takip etmekte olan Yörük Ali ve adamları, saldırıya uğrayınca, Köprübaşı'na geldiler. 5 Temmuz gecesi Yunan birlikleri Yörük Ali birliklerine baskın yaptılar.

Aydın'ın ikinci işgali ilkinden daha acı oldu. Bir kaç gün içinde her taraf yakılıp yıkılmış, şehirde Türk olarak kimse bırakılmamıştı. İşgal edilen Hallaçlar, Baltaköy, Savrandere, Çiftlikburnu, Yörükler köyleri yakılmış malları talan edilmişti.

UMURLU CEPHESİ

Yunanlılar'ın Köprübaşı'na karakol kurmalarından sonra Çine yöresinde bulunan Milli Kuvvetlerimiz Umurlu tarafında toplanmaya başladı. Kısa sürede Umurlu'da bin kadar gönüllü ve ayrıca Demirci Mehmet Efe ile Söke'li Ali Efe'nin birlikte topladıkları 200 kişilik bir kuvvet oluştu.

13 Temmuz 1919 günü Milli Kuvvetlerle, Demirci Mehmet Efe birlikleri birleşerek Aydın yönünde bir keşif hareketi yaptılar. 16 Temmuz'da birliklerimiz topçu ateşi desteğinde Aydın üzerine taarruza kalkıştılar. O gün ilerleyen düşman 17 Temmuz 1919 günü sabahı taarruza başlıyarak, Umurla'ya kadar ilerleyip çay boyunca bir cephe oluşturdular. Milli Menderes adıyla bir alay kuruldu. 23 Haziran 1920 tarihinden itibaren Yunan genel saldırısına kadar fedakarca hizmet vermişlerdir. Batı cephesi kurulduktan sonra; Milli Aydın Alayı, Türk Ordusuna katılarak 37. Piyade Alayı ismini aldı.

ÜÇ YOL SAVAŞI

İleri gelen vatanseverlerin büyük gayretleriyle Köşk cephesi oluşturulduğunda yeterince güçlenilmeden herhangi bir harekette bulunulmaması için karar alınmıştı. Kısa bir toparlanma süresinden sonra 26 Ağustos 1919'da yapılacak saldırıyı belirlemek üzere Köşk'te bir toplantı yapıldı. Sonuçta hücumun Üç Yol'da bulunan Yunan birlikleri üzerine yapılması uygun görüldü. Çünkü Aydın'daki Yunanlılara karşı bir saldırıya geçmeden önce çevrenin güvence altına alınması isteniyordu.

Yörük Ali Efe ve Binbaşı Şükrü Bey'in yönettiği saldırı belirlenen günden başladı. Yunan Kuvvetleri sayıca çok olduğundan istenilen sonuç alınamadı. Ama buna rağmen, bu savaşın Milli Kuvvetlerin ilk toplu hareketi olması, bakımından ayrı özelliği vardır.

AYDIN'IN KURTULUŞU

Türk Ordusunun 26 Ağustos 1922'de başlattığı Büyük Taarruz ile bozguna uğrayan düşman, kaçarken en vahşi davranışlarını Aydın'daki camilere, evlere doldurdukları çocukları ve kadınları ateşe verdiler. Aydın'ı terkederken bütün yerleşim merkezlerini yakıp yıktılar.

Kahraman Türk Ordusu, 5 Eylül 1922'de Kuyucak ve Nazilli'ye, 6 Eylül'de Söke'ye, 7 Eylül sabahı coşku ve özlemle Aydın'a girdi. Askeri birliklerimiz şanlı bayrağımızı hükümet meydanına çekti.

Kurtuluş Savaşı'nda Aydın'ı kurtarmak için canlarını veren şehitlerin anısına Belediye binasının karşısına Şehitler Abidesi dikildi. Abide'de tarihi (7 Eylül 1338 "1922") yazılıdır.

"Aydın' göz gezdirdim. Orasını Yunanlılar hemen hemen her şeyi ayakta bırakmamak üzere yakıp yıkmışlardı. Gardan çıkınca kendimizi adeta bir yangın yerinde bulduk. İşte Aydın Buydu !"

Halikarnas Balıkcısı (Mavi Sürgün)

ŞEHİTLER ANITI

Belediye meydanında yeni açılan Adnan Menderes Bulvarı'nın şehre bakan tarafındadır. 28 – 30 Haziran 1919 tarihinde üç gün aralıksız süren savaşlarda Kuva-i Milliyecilerimiz ve Zeybeklerimiz tarafından Aydın'ın birinci kurtuluşunda Bey Camii Şerefesine Yunanlılar makineli tüfek yerleştirmişler. Kozdibi'nden ilerleyen zeybeklere ateş ederek şimdi Anıt'ın bulunduğu yerde şehit edilmişlerdir.

İşte Şehitler Anıtı gelecek kuşaklara Aydın'ın şehit kanlarıyla sulanarak alındığını göstermek için 1926 yılında dikilmiştir.

ATATÜRK AYDIN'DA

Atatürk yurdumuzu fırsat buldukça incelemeye gezileri ile bir baştan bir başa dolaşırdı. O, Türk Halkı'nın yüreğinde bir sevgi, düşüncesinde bir kuvvet oluşmuştur. Atatürk bu gezilerin de halkına uygarlığın ışığını ve doğruyu göstermeyi amaç edinmiştir. Türk Halkı da düşmanı yurttan kovan Kahraman Ata'sını her zaman büyük bir coşku ile karşılamış, gösterdiği yoldan hızla ilerlemek için durmadan çalışmış, medeniyet yolunda ilerlemiştir.

3 Şubat 1931 günü İzmir'den trenle gelen Atatürk, istasyon meydanını dolduran binlerce Aydınlı'nın sevgi ve saygı gösterileri ile karşılandı. Kendilerini görmeye gelen halkın sıcak ilgisi içerisinde Belediye'ye geldi. Oradan Türk Ocağına geçen Atatürk Yönetim Kurulunun çalışmalarına değinmiş, Cumhuriyet ilke ve erdemleriyle inkılapların topluma ulaştırma yöntemleri üzerindeki düşüncelerini ilgililerden sormuş, sonra da kendi görüşlerini açıklamıştır.

BÖLÜM 2

- Folklor
- Giyim
- Zeybek ve Efe Kıyafetleri
- Evlenme Adetleri
- Kız İsteme
- Küçük Nişan
- Takı ve Eşyaları
- Büyük Nişan
- Nikah ve Düğün
- Gelin Cuması
- Sünnet

Geceyi özel trende istirahatte geçiren Atatürk 4 Şubat 1931 günü halkın gene coşkun sevgisi ve alkışlarıyla uğurlanmıştır.

FOLKLOR

Türk milletinin yüzyıllar boyunca yaşama felsefesini, dünya görüşünü ortaya koyan folklor değerlerinin, muhteşem kültürü içinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Türk folkloru Anadolu insanının eşsiz şahsiyetini oluşturmada en önemli etkidir. Ancak gün geçtikçe, kırsal kesimde fazlaca görülme de, şehir merkezlerinde toplumsal yapıdaki çözülme bazı folklorik değerlerin zamanla azalmasına sebep olmuşsa da çeşitli uygarlıkların doğup geliştiği AYDIN; folklor, bakımından çok zengin örneklerle doludur. İnsaniyla, konuşma şekilleriyle sazıyla, sözüyle, giyimiyle gelenekleri ve görenekleriyle folklorunu şöyle tanımlayabiliriz.

GIYİM

Eski geleneksel giyimde kadın ve erkekler “Aydın biçimi” adı altında ve kendine özgü özelliği bulunan bir tarzda giyinirlerdi.

Yurdun her yerinde olduğu gibi Kıyafet İnkılabına kadar süren Aydın’daki geleneksel giysiler, yavaş yavaş yerini uygar kıyafete terk etti.

Önceleri kadınlar; ayağına 7 – 8 metre kumaştan yapılan bel ve ayak bileğinden büzgülü şalvar (Resim 5), üzerinde “ işlik ” denilen gömlekleri üzerine “ üç etek ” (zıbn) onun üstüne de geniş kolu cepkenler (fermile) giyerlerdi. Başlarına oyalı grepler veya çeki denen boncuk işlemeli yazma takıp, üstüne de “üstlük ” adı verilen işlemeli beyaz örtüleri örterlerdi. Greplerdeki oya çeşidi, çiçek ve geometrik şekillerden seçilirdi. (Resim 6)

Erkeklerde ise genellikle çuha şalvar (dizlik) üzerine çamadan, çaha şalvarla çamadanın kavuştuğu bel kısmına işlemeli Trabulus kuşak bağlanırdı. Bazıları bu dalburuş kuşağın üzerine de deriden silahlık (fişek) takardı. Üstte iki yakasız mintan, mintanın üstüne geniş yırtmaçlı yelek veya cepken giyerlerdi. Başa “ poşu ” veya “ fes “ geçirilir.

Geçmişin giysilerde kullanılan kumaşları da isim yaparlardı. Kaşık sapısı, mor, osmani... kumaş bunlardandır. Ayrıca “ Hümayın” dan “Dime” den yapılmış iç donu ve üzerine dizlik giyerlerdi. Dizden sonrası genişleyen “ kilot pantolonları ” tabir edilen körkülü çizmeler giyerlerdi.

Bazı köylerde halen kasket giyenler görülsede, günümüzde Aydınlı’lar uygar giyinişlere yervermektedir ve bu kıyafetler en ücra köşelere yayılmıştır.

Eski Erkek Giysileri; Gelenekselleşen deve güreşlerinde (Resim 7), Efe kıyafetleri ise genellikle törenlerde, milli bayramlarda çeşitli kutlamalarda ve festivallerde giyilir.

Aydın’da efe; uzun boylu, geniş omuzlu, cömert, korkusuz, mert tabiatlı, adeta beşer üstü bir insan olarak tanınır.

Zeybeklerin başı ve yöneticisi olan efe, vefanın, doğruluğun toprağa bağlılığın sembolüdür. Bugün her ne kadar madde olarak aramızda görünmüyor ise de, ruh ve kültür olarak, tarih olarak, milli duygu ve anı olarak Aydın çocuklarının kalbinde ölmez bir güç halinde yaşamaktadır. Bu nedenle efe giysisi Aydın ilinin simgesidir.

ZEBEK VE EFE KIYAFETLERİ

Efeler başlarına oyalı fes giyerler. İçinde “terlik” (takke) olurdu. Bu başlığa yöre kızlarının “göz nuru dökerek” kendi elleriyle yaptıklar kenarları oyalı, süslemeli poşu veya kafiye sarılırdı. Zeybekler ise fes üzerine oyasız poşular sararlardı. Efelerin giydikleri mavi veya lacivert çuha ya da kazmirden yapılma motiflerle işlenmiş çapraz düğmeli, omuzdan sarkık çekete; kolları olursa camadan, kolsuz olursa cepken denir.

Bunların sırmasızları zeybekler ve kızanların sırtında bulunurdu. Bu cepkenlerin altına yakası olmayan uzun kollu, pullu mintan giyerlerdi. Efeninkinde kendine düğme çözü, yaka açıktır, göğüsü görünür. Zeybeklerde ve kızanlarda ise düğmeler iliklidir. Mintan altına kol ve boyun kenarları iğne oyası işlemeli bürümcektten yapılma yakasız, içlik denilen bir gömlek giyerlerdi. Bellerine de acem şalı denilen kumaştan kuşak sararlardı. Bunun üzerine meşinden sarılan ikinci bir kuşağa “silahlık” denirdi. İçinde tütün tabakası, ağızlık, mendil, vuruldukların da yarayı sarmak için iki kilo kadar yopağı bulunurdu.

Silahlığa üst taraftan başı, altın da ucu görünecek şekilde kulaklı yotağan adı verilen bıçak sokulurdu.

Kollarında daha kızan iken takılan, içinde kurşun geçmez muska olan ve ölene kadar çıkarılmayan gümüş kaplı pozubentler ile göğüslerinde karkılık denilen gene gümüşten işlemeli çapraz vaziyette duran fişeklik vardı. “Çakşır menevrek” diye adlandırılan mavi veya lacivert renkli şalvar, efelerin diz kapaklarının üzerine kadar uzanır, arkası kat kat sarık olur; bu, yere oturduklarında minder vazifesini görürdü. Şalvarın yan tarafları siyah işlemeli kaftandandır. Bu şalvar bordo renginde bir uçkurla kasık üzerinden bağlanırdı. Göbeğine yakın taraflarından donun kenarları görülmez, zeybeklerde görünürdü. Bu donlara dizlik denilir, bunun için kaput bezinden yapılma iç donu bulunurdu. Efelerin dizleri yaz – kış açıktır.

Efeler ayaklarına kayalık ismi verilen işlemeli çizme, zeybek ve kızanlar ise çarık giyerler, tozluk kullanırlardı. İçlerine de baldır kısmına gelen yerinden püsküller sarkan yün çorap, çizme olmadığı zamanlar “kepen” denen meşin tozluk giyerler, bunun arasında bazılarının da bir kama bulunurdu.

Efelerin kışın giydiği paltoya “aba” yağmurluklarına ise “kepenek” denir. Bütün bu kıyafetlerin özelliği; zerafeti kadar faydaya da yönelik olmasıydı. (Resim 8)

EVLENME ADETLERİ

Hızlı toplumsal değişim her şeyi olduğu gibi gelenek ve görenekleri de etkilemiştir. Buna karşın eskiye oranla evlenmeler günün koşullarına göre bilhassa kırsal kesimde en az değişikliğe uğrayan alandır. Kentlerde ise gençler evlenmekte daha bağımsız olabilmekte, çoğu zaman eşini kendi belirlemektedir. Eski köy düğünlerinin yerini müzik eşliğinde salonlarda yapılan düğünler almıştır.

KIZ İSTEME

Günümüzde de canlılığını yitirmeyen genellikle kırsal kesimlerdeki görücü usulü ile yapılan evlenmelerde kızı erkeğin annesi seçer veya delikanlı beğendiği kıza görücü salar.

Kız İsteme : Öncelikle oğlan evinden hatırı sayılır bir kişi kız evine haber verir. Ardından kız bakmaya gidilir. Kız evine gelindiğinde kapıyı kız açar ve gelenleri içeriğe buyur eder. Oğlan evi yanında getirdiği tatlı ve çiçeği kıza verir. Ardından genç kızın bütün özellikleri incelenir. Ve aile büyükleri kızdaki kahve yapmasını ister. Eğer oğlan evine ikram edilen kahve şekerli ise olmaz demektir. Eğer şekerli ise oğlanın annesi veya babası kızın babasına münasip bir iş için geldiklerini söyler. Bununla beraberinde Allah Emriyle kız istenir. Eğer kız verilmeyecekse oğlan evine gerekli cevabı orada verirler ve getirdikleri çiçek ile tatlıyı geri verirler. Eğer kız verilecekse “Düşünelim kısmetse olur ” cevabı verilir. Bu kızın verileceğine işarettir. Ve oğlan evine biz size haber salarız diyerek uğurlanır. Bu zaman içersinde kız evi büyüklerini toplar ve onların fikrini alır, ardından kızın babası kızına genci isteyip istemediğini sorar. Genellikle “siz bilirsiniz” diye cevap veren kız susar.

Kız evi kızı vermeye karar verir ve oğlan evine haber salar. Önümüzdeki hafta perşembeyi cumaya bağlayan akşamı sizleri bekliyoruz diye.

KÜÇÜK NİŞAN (SÖZ KESME)

Kız evi bu arada oğlan için bir söz sepeti alır ve bu söz sepetini hiç eşiyle tartışmamış dini bütün bir kişiye hazırlatırlar. Bu sepetin içine önce el işiyle işlenmiş bohça alınır. Bu bohçanın içersinde damada çorap, mendil, gömlek, parfüm, kolanya konur ve bohçalanır. Söz sepetinin içine konur. Sepetin üzerine yapma güller konur. Ve sepet jelatinlenerek üzeri süslenir. Daha sonra söz kesmek için gelenlere verilmek üzere mendiller alınır. Bu mendiller iki çeşittir. Erkeklere erkek mendili, kadınlara da üzeri işlemeli mendiller alınır ve bu mendiller pembe ve mavi jelatinle paketlenerek üzerlerine renkli kurdelelerden süsler konur. Pembe pakettekiler kadınlara, mavi pakettekiler erkeklere verilmek için yapılır. Ve gümüş bir tepsinin içersine konulur. (Resim 9)

Bu işlemler tamamlandıktan sonra oğlan evinin gelmesi beklenir. Oğlan evi gelir. O gün oğlanın evine tuzlu yiyecekler ve kahve ikram edilmez. (Halk inancında uğursuzluk sayılır diye). Oğlan evinde kıza hazırladığı bohçayı, çiçekleri ve çikolatayı kıza verir. Oğlana konulanlar kıza da konulmuştur.

Sepet kıza verildikten sonra oğlan evinin büyükleri otururlar ve kızın babası Allahın Emriyle kızımı size verdim, der. Kız ve Oğlan anne babalarının ellerini öperler ve mendiller dağıtılır. Biraz daha oturduktan sonra oğlan evi izin ister. Oğlan evini uğurlarken kız evinin hazırladığı söz sepeti damada kızın ya kız kardeşi veya abisi tarafından hiç evlenmemişlerse verilir. (Resim 10). Sepet verildikten sonra gelin adayı, damadın yanına gelerek birbirlerini kutlarlar. (Resim 11)

Söz ardından gelecek olan büyük nişan için hazırlık yapmaya başlanır tabii bu hazırlıktan önce kız istemede geline takılacak takı ve ev eşyaları konuşulur.

TAKI VE EV EŞYALARI

Aydın yöresinde takı oğlan evinin bütçesine bakılmaksızın aşırı derecede istenir. Kimi zaman bu takılar nedeniyle çok ayrılıklar olur. Daha önce söz kesmeyi anlatmıştım. İşte takı ve düğün eşyaları bu söz kesme esnasında konuşulur. Öncelikle oğlan evi kız takı olarak ne istiyorsunuz diye kız evine sorar. Kızın babası kızını bir kenara çekip sorar. “ Kızım sen nen istiyorsun ? ” diye kız cevap vemez çünkü istenilen şey genelde diğer evliliklerde olduğu gibi baba karar verir.

Kız evi oğlan evinin bu sorusuna karşılık yapılacak olan takıları söylemeye başlar. Bu takılar şöyle şunlardır:

Yümi tane Adana burgu bilezik , ikibuçuk metre zincir burgulu veya baklava dilimli , bir adet Trabzon işi set , bunun kalın olması söylenir. Başlık parasını geçecek değerinde olan oğlan evinin durumuna göre altın kemerde istenebilir. Oğlan evi bu istekleri kabul ederse ev eşyalarını konuşmaya geçirilir. Aydın yöresinde genelde Büyük Nişanı kız evi yapar. Düğün oğlan evine kalır. Eşya olarak oğlan evi yatak odasını , ve bu odaya ait perdeleri ve halıları , duvarlar , ayrıca oğlanın annesi pamuk döşek ve ipekli yorgan yaptırır. Oturma odası , çocuk odası , misafir odası , mutfak eşyaları , beyaz eşyalar olduğu gibi kız evine aittir. Ayrıca bu esnada kızın halalarına , amcalarına , eşya yapılması istenir. Bu genel olarak tüm yöre hakkında kabul edilir. Çünkü aynı şekilde kız evinde oğlanın amcalarına ve halalarına da aynı şeyi yaparlar. Bu istekler güzellikle kabul edildikten sonra Nişan tarihi atılır. Genel olarak Söz ve Nişan arasında bir hafta veya iki hafta zaman süresi konulur.

Oğlan evine iki hafta veya bir hafta sonra perşembeyi cumaya bağlayan gece nişan yapılmak üzere ayrılırlar. Sözden iki üç gün sonra oğlan evi ve kız evi nişan kıyafetlerini almak için çarşıya iner. Nişan kıyafetleri alınır. Kızın kıyafetlerini oğlan evi , oğlanın kıyafetlerini kız evi alır ve istenilen takıların bir kısmını takmak içinde takılar alınır. Kız evi oğlana takmak içinde takısını aldıktan sonra Nişan hazırlığına geçilir.

BÜYÜK NİŞAN

Büyük Nişan Aydın yöresinde genellikle kız evinde yapılır. Büyük Nişan için oğlan evine verilecek olan bohçalar özenle hazırlanır. Bu bohçada oğlanın amcaları , halaları ve teyzeleri , dedeleri için hazırlanan bohçalardır. Bu bohçaların içersine kumaş , mendil , çorap , yazma , gömlek , havlu konulur. Ayrıca bu bohçalardan Oğlanın annesine ve babasına'da hazırlanır. Bu bohçaların aynısını oğlan evinde kız evi için hazırlar.

Nişan günü oğlan evi kız evine gelir. Yemek yenir. Eğlenceler yapılır. Sonunda kız ve oğlanın Nişan yüzükleri takılmak üzere akrabaların ortalarında kalacak şekilde yanyana dururlar (Resim 12) ve Yüzükleri kız evinden sözü sayılır biri dua okuyarak takar. Ardından oğlan evi takılarını kıza kız evi de takılarını oğlana takar. Eğlenceler devam eder. Böylece Nişan bitmiş olur. Nişanın ardından kız evi oğlan evine yemeye gider. Aslında bu yemek düğün tarihini atmak içindir. Kız evi oğlan evine giderken büyük bir tepsinin içine pilav yapar üzerine kurdeleyle bağlanmış iki tane tavuk koyar, ve tepsiyi süsler bunun dışında da bir tepsi tatlı yapılır ve oğlan evine götürülür. Oğlan evi kız evinin getirdiği bu yemek ve tatlıları komşularına dağıtır. Kız evinin oğlan evine yemeye gitmesini yukarıda belirtmiştik. Yemekte düğün tarihi atılır. Aydın yöresinde genel olarak Nişan'dan sonra altı ay kadar beklenir ve altı ayın sonunda düğün yapılır. Eğer iki gençte okuyorsa okullarının bitmesi beklenir.

Eğer düğünden önce Kurban Bayramı veya Ramazan Bayramı var ise oğlan evinden gelin kıza hediyeler götürülür. Kurban Bayramında ise gelinin kurban kesmesi için kurbanlık alınır ve süslenir. Bunlar konuşulduktan sonra oğlan evi ile kız evi birbirlerine sık sık gitmeye başlarlar ve bu zaman içersinde düğün tarihi yaklaşmış olur, düğün hazırlıklarına başlanır .

NİKAH VE DÜĞÜN

Aydın yöresinde genellikle düğünden bir hafta önce gelinin evi temizlenir ve düzgün bir şekilde yerleştirilir. Aydın'da düğün üç gün üç gece sürer. Düğün şu şekilde yapılır:

Cuma günü kız evinde yemekler pişmeye başlar. Bu yemekler Aydın yöresine ait geleneksel yemeklerdir. Cuma günü kız evine oğlan evinin tutmuş olduğu kadın çalgıcılar getirilir, bunlar burada sadece cuma günü erkeklerle eğlence için burada bulunur. Yemek yenir içkiler içilir. Rakkaseler oynatılır. Gelen misafirlere ev kadınları ikramda bulunurlar. Cumartesi günü kız evinde kına gecesi yapılır. Kına gecesinde gelin kıza üç etek giydirilir. Beline kemeri takılır ve başına işlemeli örtü örtülür. Kına gecesi sadece kadınlar için eğlenirler, yemek yerler sohbet ederler. Vakit geçmeye başlayınca gelinin yüzü örtülü bir şekilde kalabalığın ortasına alınır. Türküler söylenmeye başlanır. Gelin ağlatılır. Kına tepsisi hazırlanılır.

Gelinin etrafında arkadaşları kına tepsisi ile beraber halay çekerek dönmeye başlarlar. Bu arada gelin etrafında dönen gençlere yazmalar (örtü) hediye edilir. Ardından kız evinden veya oğlan evinden aile düzeni iyi olan eşiyle hiç kavga etmeyen büyüklerden bir kadın gelinin kinasını yakmak için gelinin yanına gelir. Etraftaki kalabalık hep bir ağızdan türküler söyler.

Tabi bu esnada gelin kına yakılması için avcunu açmaz bunun üzerine kayınvalide geline beşbiryerde takar. Ondan sonra gelin avcunu açar. Aydın yöresine özgü çitme denilen kına desenini işlemeye başlarlar. Çitme mumlanmış kumaşın ip haline gelerek gelinin el ve ayaklarına özenle bağlanarak desenler verilen ve bu desenlerin üzerine kınayı koyarak yakılan kına desenidir. Geline kına yakıldıktan sonra kalan kına güzelce işlenmiş mendillerin içersine konularak gelen misafirlere dağıtılır. Böylelikle kına gecesi bitmiş olur. Herkes evlerine dağılır. Sabah kalktığın da gün Pazar olmuştur. Bugün düğünün son günüdür. Bugün de Balo yapılır.

Öncelikle gelin kıza birgün önceden oruç tutulduğu için gelin oğlan evine gidene kadar hiçbir şey yiyip içmez.

Sabah gelin kaldırılır. Ellerindeki kınalar açılır ve üzerlerine nişatır denilen bir madde sürülür. Bu madde yakılan kınanın siyahlaşması içindir. Daha sonra ateşin başında bekletirler. Kınalar kararınca gelin ellerini yıkar. Ardından berbere gitmek için hazırlık yapılır. Oğlan evinden yakın akrabalar gelerek gelini berbere götürürler. Gelin berberde hazırlanınca damat gelini alır ve gelin babasının evin götürülür. Baba evinde gelini bir odaya alırlar öncelikle gelin babası kızına gitmek isteyip istemediğini sorar. Ardından kızın babası Aydın yöresinde gayret kuşağı denilen kırmızı kurdalayı kızının beline bağlar, ve ağlaşmalar başlar. Gelin evinde bulunan bütün büyüklerin ellerini öper ve ağlar. Belli bir zaman geçtikten sonra Oğlan evi gelini almaya gelir. Gelin almasında bir imam olur, imam gelin alma duasını yaptıktan sonra gelinin babası kızının yüzüne pembe bir örtü örter ve kızını kapıya kadar kendisi götürür. Kapıdan çıkartılırken koyun kesilir ve bu koyunun üstünden gelin geçirilir. Gelinin babası kızını damata teslim eder. Gelinin alınması gerçekleşmiş olur. (Resim 13)

Oğlan evi gelini aldıktan sonra kendi evine getirir. Gelin oğlan evine gelmeden önce en yakında bulunan mezrlığın etrafında dolaştırılır. Ardından oğlan evine gider. Gelin burada arabadan ya da attan inerken, damat gelinin kafasından dört bir tarafa doğru bozuk para atar ve gelin oğlan evine girer. Burada kayınvaldesinin ve kayınbabasının elini öptükten sonra halk inanışında iyi geçinsin diye kayınvalide gelinin önünde yerde üç kere yuvarlanır.

Ardında geline ve damada yemek konur. Gelin orucunu oğlan evinde açar. Bunun ardından oğlan evinden baloya gidilir. Orada yöresel oyunlar oynanır , eğlenilir , şarkılar söylenir vakit geçtikçe düğünde istenilen takılar takılmaya başlanır. Ve kimin ne taktığı gelinin bir akrabası tarafından not edilir. Çünkü Aydın yöresinde düğünde biri ne takarsa gelinde ilerde aynısını ona gider takar. (Resim 14 –15-16-17) Ve düğün eğlencelerle son bulur. Gelin ile Damat evine götürülür. Burada imam nikah kıyar, ve mutlu olmalarını temenni edilir. Düğün böylece biter.

DÜĞÜNDEN SONRAKİ GÜN

Damat ile Gelin düğünden sonraki gün erkenden kalkarak kayınvalideye gidecek olan bohçayı hazırlarlar. Bu bohçanın içersinde Namazla , örtü , kumaş , ayakkabı , terlik aynı bohça kayınbabayada hazırlanır. Birde kayınvalide minderi konulur. Bunlar hazırlandıktan sonra Damadın babasının evine gidilir. Elleri öpülür. Burada geline bir bilezik takılır. Ardından bütün akrabaların elleri öpülmek üzere ev ev dolaşılır. Akşamına kız evine gidilir. Orada Gelin ve Damada yemek verilir. Sohbet edilir. Birgünü böyle bitirmiş olurlar.

GELİN CUMASI

Aydın Yöresinde Düğünden sonra gelen Cuma günü geline yeniden gelinlik giydirilir. Fakat duvak takılmaz. Bugünde gelinin evine bütün akrabaları , komşular gelir ve şerbet ikram edilir. Gelin Cumasını yapmaktaki amaç gelinin eşyalarını görmek içindir. Gelen misafirler geline yepılan takı , eşya gibi şeyleri tek tek bakarlar ve mesut olmalarını dilerler. Ardından dualar okunur ve gelin cuması son bulur.

Çoğu kere Aydın yöresinin eşyaya ve altına düşkün olması maddi açıdan bazı ev halkını yıkıma uğratacak noktaya gelinmiş fakat bu eski alışkanlıklardan vazgeçilmemiştir.

SÜNNET

Aydın Yöresinde sünnet iki gün yapılır. Çarşamba ve Perşembeye denk düşmesi en uygun gün olarak seçilir. Sünnette düğün gibi yemekli ve içkili yapılır. Yalnız sünnetten önce sünnet çocuğun odası ve yatağı hazırlanır. Bu odada duvardan duvara önce tel kırmalı çarşaf gerilir. Ardından çarşafın üzerine sünnet çocuğunun annesinin çeyiz eşyalarının hepsi serilir , ve sünnet çocuğunun aile büyükleriyle resmi çekilir. (Resim 18- 19)

Bunlar tamamlandıktan sonra sünnet hazırlıkları yapılmaya başlanır. Çarşamba günü sünnet çocuğuna kına yakılır. Ardından dua okunur , eğlenilir , yemekler yenir. Ertesi gün sünnet çocuğuna takılar takılır ve atla gezdirilir. (Resim 20 - 21) Daha sonra sünnet çocuklarına kirvelerinin aracılığı ile ne diledikleri sorulur ve bu dilek yerine getirilir. Daha sonra ilahiler okunur ve sünnet mevlüdü yapılır. Yemek verilir. Bunun ardından çocuklar sünnet ettirilir ve sünnet düğünü böylece bitmiş olur.

BÖLÜM 3

- Aydın İli'nin Geleneksel Yemekleri
- Maniler
- Türküler
- Atasözleri
- Ağız Özellikleri
- Şekil Değiştirmiş Sözçükler
- Yörede Kullanılan Bazı Kelimelerin Anlamları

AYDIN'IN GELENEKSEL YEMEKLERİ

Türk mutfağı tabiat ananın verdiği yiyecek bolluğu nedeniyle, dünyanın en zengin, çeşitli bol ve lezzetli mutfakları arasındadır.

Tabiat ile insanların iç-içe olduğu Aydın ve çevresinin , yemekleri ile buna katkısı büyüktür.

Halkın büyük kısmı zeytinyağı, yer ve çoğu yemeklerini zeytinyağı ile pişirir. Kırsal kesimlerde daha çok yöre halkının kendi hazırladığı yiyeceklerden oluşan yemekler görülür.

Yörenin kendine özgü yemekleri şunlardır :

Çorbalar : Tarhana çorbası , Kulak çorbası.

Yemekler : Acılı güveç , zeytinyağlı taze – kuru börülce , patlıcan kavurma , sarmaşık kavurma , yaprak sarma , etli nohut yahnisi , nohutlu kereviz , etli enginar , arap sacı, kedirgen , tandır kebab , yuvarlama (sıkma) paşa böreği , ısırgan otlu saç böreği , cilav layran böreği , ev makarnası (erişte).

Salatalar : Patlıcan , biber teretorlu turşu , börülce teretoru , turp otu salatası, çingene pilavı , patlıcan gözleme.

Tatlılar : Helva , ırmik helvası , zerde , muhallebi , sütlaç , aşure , lokma , kabak tatlısı.

AYDIN'A AİT MANİLER

*Garagolda candırma
Alüzümü bandırma
Benim yarimi sorarsan
Şekerinen dondurma

*Minarede ezan var
Ezan değil gezen var
Gündüz gelme gece gel
Gomşulardan güden var

*İnme kuyu derindir.
Bugün hava serindir.
Guyuçak yansa kül olsa
Gine yarım benimdir.

*Evimiz var dırbızan
Gelen aylar ırmızan
Kak gidelim sevgilim
Anan baban duymadan

*Karanfilin filizi
Kimbilir kalbimizi
İncecik rüzgar esti
Ayırdı ikimizi

*Portakal dilim dilim
Darılmış gülüm benim
Ben gülüme ne dedim
Kurusun ağzım dilim

*Pampır gelir Aydın'dan
Garlı dağın ardından
Yörük çoban ne bilir
Bu sevdanın tatından

*Asmanın direkleri
Uzundur herekleri
Altın bilezik ister
O yarin bilekleri

*Kiraz yedim tabaktan
Su içtim bakır tasta
Bugün ne hayırlıymış
Yarı gördüm uzaktan

*Bir mendil işle yolla
Ucunu gümüşle yolla
İçine beş inci koy
Birini dişle yolla

*Minarede ezan var
Gül bahçede gezen var
Şu Aydın'ın içinde
Gün görmedik güzel var

*Masa üstünde bıçak
O bıçak kırılacak
Köylük yerden kız olan
Cennete yazılacak

AYDIN'A AİT TÜRKÜLER

“ Aydın, Aydın güzel Aydın
Keşke yanıp yakalaydın
Yaşadıkça Türk evladı
Değişirmi Aydın Adı

(Bir seferberlik türküsü)

Türklerde daha çok kurtuluş savaşında kahramanlık göstermiş efe ve zeybeklere minnet ve hayranlık ifade edilir. Yiğitlikleri, mertlikleri övülür. Bunlardan bazıları şöyledir. Yörük Ali , Şu Aydın'ın Uşağı , Şu Dalmanın Dağında Duman Bürüdü , Aydın Zeybeği , Pazardan Aldım Halı , Top Yatağının Altı Gayfe , Emirim Suyu Gider , Siyah Makarada İpliğim , Cafer Efe, Germanciynan Balatçığın Arası , Nazilli'nin Avcıları , Arabam Dört Teker, Fatmam Gülüslünün Çeşmesi, Çaktım Çaktım Yanmadı.

YÖRÜK ALİ

Su dalmadan geçtin mi?
Soğukta sular içtin mi?
Efelerin içinde
Yörük'te Ali'yi seçtin' mi?

Hey gidenin efesi
Efesi, efelerin efesi

Cepkenin kolları
Parıldıyor pulları
Yörük Ali geliyor
Açıl Aydın yolları

Aydın'ın dağı dumanlı
Dumanlı bak kaçıyor yunanlı

Şu dalmanın çeşmesi
Ne hoş olur içmesi
Yörük Ali'yi sorarsan
Efelerin seçmesi

Hey gidinin efesi
Efesi , efelerin efesi

Aydın'ında dağını oydular
İçine' de mavzer koydular
Yörükte Ali'nin adını
Hazreti Ali koydular

Hey gidenin efesi
Efesi, efelerin efesi

ATASÖZLERİ

- * Aydın çukuru, altın çukuru
- * Aydın yaylası, incir deryası
- * Yiğit anadan çıplak doğar
- * Dağ dağ üstüne olmuş , Ev ev üstüne olmamış
- * Kırılı gelir , Yerliyi kovar,
- * Bağ dua değil, çapa ister.
- * Pis boğazla , baş boğaz dertten kurtulmaz
- * Akan çay her zaman kütük getirmez
- * Karacasuda bardak yaparlar , akşama kalmadan kuyucakta kulpunu takarlar
- * Sinekte bol , tembelde mal aranmaz
- * Kaza gelmez hak yazmayınca , bela gelmez kul azmayınca

AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Aydın'da konuşma diline Aydın ağız diyebiliriz. Özellikle köylerde yörenin kendine özgü ağız farkını konuşurken duymak mümkündür. Bu konuşmalarda (r) ler yutulur. (k)- (g)'ye dönüşür. (i) ler (a) olur şimdi bu değişikliği kısa kelimelerde görelim.

YEREL AĞIZDA BİÇİM DEĞİŞTİRMİŞ SÖZCÜKLER

Anahtar - inahtar

Ama - Emme

Bakraç - Bakreç

Bisiklet - Melesbit

Bugün - Böğün

Baba - Buba

Bamya - Balme

Börülce - Bölce

Bana - Bene

Çömelmek - Çönmek

Çekil - Gaçıl

Gök - Göv

Gavur - Cavır

Gölge - Kölge

Papuç - Babıç

Pırasa - Pıransa

Hiç - Heç

İbrahim - İbram

İyi - Eyi

Jandarma - Çandırma

Kabuk – Gabuk

Kargı – Gaagı

Karanlık – Garankı

Leğen – İlgen

Şimdi – Hindi

Sigara – Cuvara

Şuraya – Huraya

Tarak – Darak

Yavaş – Yaveş

YÖREDE KULLANILAN BAZI KELİMELEİN ANLAMLARI

Aş – Yemek

Alaf – Ateş

Annacında – Karşısında

Acasız – Ansızın , Aleacele

Bicik – Birtane

Berenarı – Şöyle böyle

Bısat – İç çamaşırı

Böğümrerim – göğüslerim

Cavcav – Havanın en sıcak zamanı

Çapıt – Bez

Çinim – orzum

Dırbızan – Merdiven korkuluğu

Dinelmek – yakta durmak

Gaybet etmek – arkasından konuşmak

Gidişmek – Kaşınmakmak

İmzıkmuş – Bozulmuş

İşlik – Gömlek

Pampır – Tren

Setre – Ceket

Sıdırmak – Yumurta kırmak

Sıtrasız – Süretsiz

Şavk - Işık

Tevatür – Söylenti

Tinsirmek – Hapşirmek

Ünlüyoo – Çağırıyor

Yargınlarım – Sırtlarım

Haranı – Tencere

Kamış – Sürahi

Kavilleşmek – Sözleşmek

Kupa – Su bardağı

Nahasın bakem –Nasılsın iyi misin?

RESİM 1

RESİM 2

RESİM 3

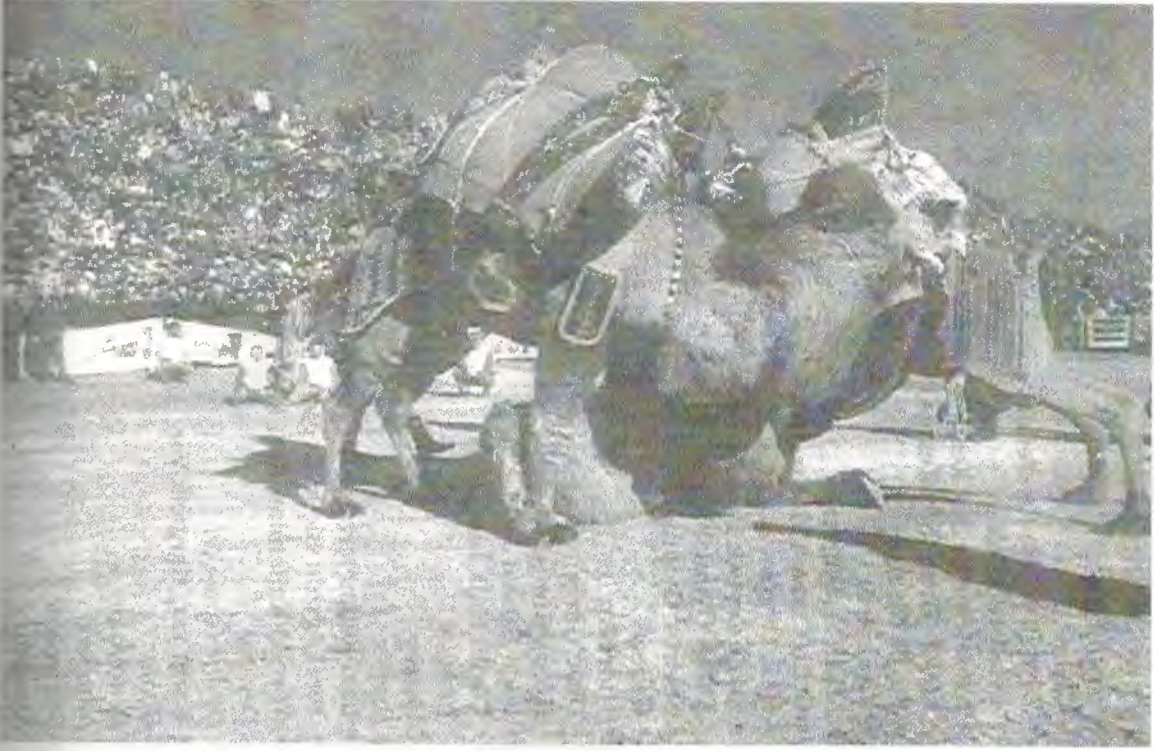
RESİM 4

RESİM 5

RESİM 6

RESİM 7

RESİM 8

RESİM 9

RESİM 10

RESİM 11

RESİM 12

RESİM 13

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

**FEN – EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ**

AYDIN'IN TARİHİ VE GELENEK - GÖRENEKLERİ

**Danışman : Doç.Dr. Bülent YORULMAZ
Hazırlayan : ÖZDEN GÜLEÇ**

LEFKOŞA - 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

Aydın'ın Adı Nereden Geliyor?.....	1
Aydın Tarihçesi.....	2
Selçuklular Döneminde Aydın.....	3
Osmanlılar Döneminde Aydın.....	3
Kurtuluş Savaşında Aydın.....	3
Aydın'ın İşgali.....	4
Aydın'da Milli Mücadele.....	4
Aydın'ın Geri Alınması.....	4 - 5
Aydın'ın İkinci İşgali.....	5
Umurlu Cephesi.....	5
Üç Yol Savaşı.....	5 - 6
Aydın'ın Kurtuluşu.....	6
Şehitler Anıtı.....	6
Atatürk Aydın'da.....	6
FOLKLOR.....	7
Giyim.....	7 - 8
Evlenme Adetleri.....	8 - 12
Sünnet.....	12
Aydın'ın Yemekleri.....	13
Maniler.....	13 - 14
Türküler.....	15
Atasözleri.....	16
Ağız Özellikleri.....	17 - 19
Resim - 1.....	20
Resim - 2.....	21
Resim - 3.....	22
Resim - 4.....	23
Resim - 5.....	24
Resim - 6.....	25
Resim - 7.....	26
Resim - 8.....	27
Resim - 9.....	28
Resim - 10.....	29
Resim - 11.....	30
Resim - 12.....	31
Resim - 13.....	32
Resim - 14.....	33
Resim - 15.....	34
Resim - 16.....	35

Resim - 17.....	36
Resim - 18.....	37
Resim - 19.....	38
Kaynakça.....	39

ÖNSÖZ

Bu mezuniyet çalışmasını hazırlarken amacım her kesimden insanımıza baş vurabilecekleri ve bizim yöremizi tanımaları için bir çalışma, bir kaynak sunabilmektir.

Geçmiş kültürlerin izlerini taşıyan Aydın; tarih boyu büyük medeniyetlerin beşiği olmuş uygarlıkların geçişinde medeniyet köprüsü görevini yapmıştır. Bir çok kültür bu yöreden geçerken izler bırakmıştır. Allahın bahsettiği güzelleri, folkloru, kıyafetleri, ağız özellikleri ve gelenekleriyle insanların ilgisini çekmiştir.

Aydın'la ilgili mezuniyet çalışması hazırlamak beni çok mutlu etti. Ben çalışmamı hazırlarken çok büyük titizlikle uğraştığımın kanısındayım. Ne varki her insan her şeyi dört dörtlük yapamaya bilir. Bu yüzden siz büyüklerimin hoşgörüsüne sığınıyorum.

Bu çalışmayı hazırlarken bana bütün yönleriyle yardımcı olan ilkokul öğretmenim, Hüsnü Akdoğan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca; Sayın Dekanımız Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'a dört yıl boyunca benim gibi Türkiye'den gelen öğrencilere derslerimizde başarılı olmamız açısından tüm öz verisiyle yardımcı olmaya çalışan, mezuniyet çalışmamda yardımlarını esirgemeyen hocamıza teşekkürlerimi sunar, öğretmenlik yaptığınız süre içerisinde tüm güzelliklerin sizin yanınızda olması dilerim.

Saygılarımla

Özden Güleç

GİRİŞ

Aydın'ın tarihi Friglerin ve İonların şehre yerleşmeleriyle başlayıp, Osmanlı Devleti'nin buralarını almasına kadar uzanır. Aydın; Kurtuluş Savaşı sırasında birçok fedakarlıklarda bulunan şehirlerden birisidir. Atatürk'ün Aydın'a gelişi, şehitler abidesi, tarihi zenginliği, folklorü, turizmi ve efeleriyle ünlü Aydın şehri belki de çok yakın bir zaman içerisinde büyükşehir olmayı hakedecektir.

Özden Güleç

BÖLÜM 1

- Aydın İl'nin Adı Nereden Geliyor?
- Aydın İli'nin Tarihçesi
- Selçuklular Döneminde Aydın
- Osmanlılar Döneminde Aydın
- Kurtuluş Savaşında Aydın
- Aydın'ın İşgali
- Aydın'da Milli Mücadele Başlıyor
- Aydın'ın Geri Alınması
- Aydın'ın İkinci İşgali
- Umurlu Cephesi
- Üç yol Savaşı
- Aydın'ın Kurtuluşu
- Şehitler Anıtı
- Atatürk Aydın'da

AYDIN İLİ'NİN ADI NEREDEN GELİYOR ?

Aydın ilinin adı ilk çağlardan beri birçok değişik isimlerle söylenmişti. Önceleri "Antheia" denirdi. Şehir M.Ö. XIII. yüzyılda Batı Anadolu kıyılarına gelen Traklar'ca ele geçirilerek yeniden yapıldı ve "Tralles" (mamur, çiçekli, kuvvetli) adını aldı. Yöre Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde iken Neron zamanında "Ceasarec" olarak da söylenirdi. Daha sonra çok şiddetli depremde büyük hasar meydana gelince, Bizans İmparatorluğuna "Andropolis" (Andranik Kent) dendi.

Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra uç beylerinden Emir Menteş Bey 1280 - 1282 tarihlerinde çevreyi ele geçirdi ve kente "Güzelhisar" adını verdi.

Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Aydın oğlu Mehmet Bey bölgeye 1308 'de hakim olunca yöre "Aydın Eli" kente de "Aydın Güzelhisarı" diye anılmaya başlandı.

XV. ve XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir (kayıt - kütük) defterlerinde bugünkü Aydın " Kaza-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" , " Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" (İlçe merkezi Güzelhisar Vilayet Aydın) şeklinde geçmekte ve bu defterlerde "Aydın Eli" deyimine yer verilmektedir.

XIX. yüzyıla kadar Aydın Eyaleti'nin merkezi "Güzelhisar" dı. 1850 tarihinde Aydın Eyaleti'nin merkezi; Aydın Güzelhisar'ından İzmir'e nakledilmiş, bu tarihten sonra da kent "Aydın"adını almıştır.

AYDIN İLİ'NİN TARİHÇESİ

Aydın; Batı Anadolu Bölgemizde tarih ve uygarlığın izlerini taşıyan, dünyanın ender yerlerinden biridir. Tarihin çeşitli, evrelerindeki değişiklik kültür birikimlerinin açık bir müzesidir.

İlk yerleşik insanın, Hititlerin baskısıyla adalara, oradan da tekrar Anadolu'nun batı kıyılarına geldiklerini, kıyı kolonilerini kurduklarını biliyoruz. Hititler döneminde Anadolu bir merkez etrafında birleştirilmek istenmiş, en çok Arzova prensleri ve Goşkalar'ın direnmesiyle karşılaşmıştır. Güçlü merkeziyetçi bir sistemin sıkıntısı çekilmiştir.

Frigler, Anadolu'da ilk büyük devleti kurdular. M.Ö. 1200 yılında Büyük Menderes'in yukarı platosuna yerleştiler. Frigler'in Trak kavimlerinden olduğunu, İliryalılar'ın saldırısı üzerine Boğazlar'dan geçerek geldiklerini, Hitit krallığını yıktıklarını biliyoruz. Frigler'in kurdukları devletin M.Ö. 676 yılında yıkılmasıyla bölgeye kıyı şeridi hariç olmak üzere Lidyalılar hakim oldular.

İonlar'ın M.Ö. 1200 yılında Gediz ve Büyük Menderes ovalarında kurmuş oldukları şehirlerin halkları, yerli halkla kaynaşmışlardır. Bu şehirlerin en önemlisi Milet şehri idi. Bunlar zamanla Lidya hakimiyetine girdiler. Anadolu içlerine kadar giderek ticaret yaptılar. Karadeniz kolonilerini kurdular. İonlar felsefede önemli aşamalar yaptılar. Matematik ve Astronomi bilgini Tholes (toles) her şeyin ana elemanın su olduğunu ileri sürdü; Lidyalılar'la Modyalılar arasında yapılan savaşta güneş tutulması olayını önceden hesapladı. Miletli diğer bir bilgin Anoksimondros, her şeyin başlangıcının "sınırsızlık – sonsuzluk" olduğunu ileri sürdü.

Perslerin Büyük İskender'e yenilmesi ile bölge Makedonya İmparatorluğu hakimiyetine girdi. Büyük İskender seferler için Torolles'i (Aydın) üs olarak kullandı. Makedonya Krallığının yakılmasıyla Bergama Krallığı bölgeye hakim oldu. Tralles, Efes, Priene, Milet gibi İon şehirlerini vergiye bağladılar. Bergama Krallığının sona ermesiyle bölge Romalılar'ın hakimiyetine geçti. Böylece 200 yıl devam eden Helenistik Çağ sona erdi. Roma Çağı başlamış oldu. (M.Ö.133)

Aydın İli sınırlarında yer alan antik kentler, Helenistik çağda büyük gelişmeler sağladılar. Tiyatroları, (Resim1) hamamlar, gimnazyumlar yapıldı. Trolles (Aydın) kültür merkezi haline geldi.

Romalılar , Batı Anadolu'ya hakim olunca Asiaminor (Küçük Asya) adıyla bir eyalet kurdular. Aydın ve çevresini buraya bağladılar. Valiler atayarak bunları yönetmeye çalıştılar. Kentleri imar ettiler. Bu dönemde Afrodiasias (Karacasu) şehri heykel yapımında ün kazandı, sanat merkezi haline geldi. (M.S.2.yy)

Hız. Meryem Efes yakınlarındaki Aladağ yöresine gelince, burası eski çağ dinlerinin kuvvetli bir merkezi durumundaydı. Hristiyanlığın burada daha kolay yayılacağı düşünüldü.

Hız. Meryem'in gelişi ve yerleştiği bölge yüzyıllar içerisinde unutuldu. Ancak Bavyalı Karetin Emmerik adlı bir kızın kendisine rüyasında Meryem Ana'nın görünüp bulunduğu yeri anlatmasıyla gelişen olaylar sonucunda bugünkü yeri ortaya çıkarıldı. Hristiyanlarca kutsal yer olarak kabul edildi. (Resim 2)

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldı. Bölge Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında kaldı. Ancak şehir eski durumuna gelemedi.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE AYDIN

1071 yılında Türkler , Bizanslılar'ın çıkardıkları son büyük orduyu Malazgirt Savaşında yendiler. Anadolu içlerine yayılmaya başladılar. Türk kuvvetleri 1176 yılında Sultanhisarı alarak yöresel merkez yaptı. Aydın ve yöresi zaman zaman Bizanslılar'la Türkler arasında el değiştirdi. Aydınoğlu Mehmet Bey, Aydın – Eli olarak adlandırılacak topraklara sahip oldu. 1334 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile yönetim Umur Bey'e kaldı.

Umur Bey : Bilginleri koruyan, Arapça bilim eserlerini Türkçe'ye çeviren, sanata önem veren bir kişiliğe sahipti. Rumeli'ye Osmanlılar'dan önce geçmiş. Adına "Gilyati" denilen parayı bastırmıştı.

Umur Bey'in yerine geçen Hızır Bey zamanın da beylik zayıflamıştır. Merkez Birgi'den Efes Selçuk (Resim 3) taşınmıştır. Aydın İli'nin Osmanlılara geçmesinden sonra Yıldırım Beyazıt üç fermanla, Venedikliler'e verilen bu ayrıcalıkları devam ettirmiştir. 1360 yılında Hızır Bey ölmüş yerine İsa Bey geçmiştir. İsa Bey zamanı fikir ve sanat alanında ileri bir dönemdir.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE AYDIN

II. Murat, 1443 yılında hükümdarlığı oğlu II.Mehmet'e bırakırken Aydın , Saruhan, Menteşe Sancaklarını kendisine yıllık ödenek olarak ayırmıştı. 1461 tarihli yeni idari düzenlemeyle Aydın, Kütahya Eyalet Merkezinin Sancağı durumuna geldi. Sancağın merkezi ise Tire; Güzelhisar, Sancak Beyi'nin "Hassı" oldu.

II. Mahmut döneminde Aydın Güzelhisar'ı, Aydın Eyaleti adıyla kurulan bölgenin merkezi yapılmıştır. II. Mahmut'un reformlarına tepki gösterilmiş, Tanzimat hareketlerine karşı çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler Aydın'ı merkezi otoriden düşürdü. Aydın Vilayeti; İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Menteşe olmak üzere beş sancağa ayrıldı. Aydın sancağı : Nefs-i Aydın (Öz Aydın), Nazilli, Söke, Çine kazalarıydı.

22 Eylül 1899 yılında Aydın büyük bir deprem felaketine uğradı. Deprem sonrasında çıkan yangın hükümet binasındaki bütün belgelerin yok olmasına neden oldu. 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı Aydın'da sevinçle karşılandı.ama Yunanlıların Aydın'ı işgaliyle bu düzen bozuldu.

KURTULUŞ SAVAŞINDA AYDIN

Osmanlı Devleti, İzmir'in Yunanistan'a verilmesine İtalyanlar'ın karşı çıkacaklarını sanıyordu. 19 Mart 1919'da İzmir'den gelen heyete, padişah güven verici sözlerde bulunurken; aynı tarihte Paris Barış Konferansında İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılıyordu. 11 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi hakkındaki kararı, Paris'te toplanan galip devletlerin yetkililerinden oluşan Yüksek Konsey'den aldı. Bu haberi duyan halk çok üzüldü. Vatanseverler bu olay üzerine ayaklanmaya başladı.

İstanbul Hükümeti vatanseverlerin yaptığı direniş hareketini onaylamıyor, üstelik düşmanların isteklerine boyun eğiyordu. Bu hareketleri önlemek için Anadolu'ya bir "örgüt verme kurulu" gönderdi. Abdülhamit'in Oğlu Şehzade Abdurrahim bu kuruluşun başında bulunuyordu. 29 Nisan 1919 günü kurul, trenle İzmir'den Aydın'a geldi. Halk, kurulu oldukça soğuk karşıladı. Çünkü Aydınlılar sonuna kadar amaçlarından ayrılmamaya kararlıydılar.

Karşılamada hiç bir din adamının bulunmayışı dikkat çekmişti. Bunun üzerine Müftü Esat Hoca çağrılarak nedeni soruldu. Esat Hoca buna şöyle cevap verdi : "Buraya gelişinizin nedenini biliyoruz. Bizim öğüte ihtiyacımız yoktur. Hristiyanlarla iyi geçinmediğimiz doğru değildir. Biz vatan için savaşa gittiğimizde onlar burda kalmış, fabrikalar kurup , bağ ve bahçelerde sefa sürmüşlerdir. Fakirleşen biz müslümanlar yokluklar çekmişizdir. Siz bu öğüdü bizlere değil; herşeyi yok etmeye çalışanlara veriniz." Kurul, bu cevabı alınca Aydın'dan ayrıldı.

29 Nisan 1919'da İtalyanlar Antalya'yı, 13 Mayıs 1919 günü Kuşadası'nı işgal ettiler. Yunanlılar, İtalyanların İzmir'i işgal edeceklerini düşünerek, işgali çabuklaştırdılar. 15 Mayıs 1919 günü İngiliz donanmasının desteği ile İzmir'in işgaline başladılar. Bu durum yurdun her tarafında üzüntü ve tepki ile karşılandı.

AYDIN'IN İŞGALİ

İzmir'in İşgali, ile Aydınlıları büyük üzüntüye boğdu. Halk, işgal haberini birbirine duyururken adeta bir soruya cevap arar gibiydi. Mirelay Şefik Bey, düşmana karşı koyulması taraftarıydı. Halkın da böyle düşünmesini istiyordu. İlk günlerin heyecanı ile Kenzül İrfan'da miting tertiplendi. Şehirde, dükkan ve mağazalar açılmıyordu. İzmir'de meydana gelen katliam olayının, Aydın'da da bir olaya sebebiyet vermemesi için dikkatli davranılıyordu. Aydın'ı Yunanlılara vermektense, İtalyanlar'ın işgal etmesine razı olanlarda vardı. İtalya'ya gidecek bir Heyet hazırlandı. Heyet istasyona gelince, orada İzmir treninden inen Aydın yeni mutasarrıfı Abdurrahman Bey'le karşılaşıldı. Abdurrahman Bey "Yunanlılar geliyor, ileri karakolları Aziziye' dedir (Çamlık). Bugün, yarın Aydın'a gelecekler." diyerek artık İtalyanları çağırmanın vaktinin geçtiğini belirtti.

AYDIN'DA MİLLİ MÜCADELE BAŞLIYOR

Aydın'da düşmana karşı savaşmak isteyen bu amaçla bir araya gelen ilk kahramanlar; Yüzbaşı Faik, Teğmen Zekai Beyler, İhtiyat Topçu Birlik Teğmeni Necmi, 57. Tümen yaveri İsmail Hakkı, Yörük Ali'ye (Resim 4) iletilti.

Çine'nin İtalyanlar tarafından beklenmedik bir zamanda işgal edilmesi üzerine Yörük Ali, hazırlıklarını hızlandırdı. Yörük Ali'nin kuvvetlerine çevre köylerden hatta Yunan işgali altında olan köylerden bile katılım oldu. Yörük Ali altmış yiğitle Yunan işgal alanına doğru hareket edip Yenipazar'ın Donduran köyüne geldi.

AYDIN'IN GERİ ALINMASI

Yunanlılar savunmamızın merkezini dağıtmayı ve milli kuvvetleri yok etmeyi amaçlıyarak Köprübaşı'na doğru planlı bir şekilde ilerlemeye başlayınca; Merkezde Yörük Ali ve arkadaşları Komiser Hamdi Bey komutasındaki birlikler şiddetli tüfek ateşi ile Yunanlıları sindirdiler. Gerileyen düşmanı Eymir Köyü'ne kadar takip ettiler. Burada savaş

iyice kızıştı. Çevre köyün yaşlıları, kadını düşman kurşunlarına aldirmeden da cephedeki kuvvetlere su, ayran, ekmek dağıtıyor, bir yandan da cesaretlerini arttırmaya çalışıyorlardı.

27 Mayıs – 30 Haziran 1919 tarihleri arasında 33 gün süren bir işgalden sonra Aydın'ın yarısı yangınlardan harabeye dönmüş bir durumdaydı. Yunanlılar giderken Mutasarrıf Abdurrahman Bey'i ve bazı önemli kişileri siyasi tutuklu olarak alıp götürmüştü.

1 Temmuz 1919 günü Yunan uçakları Aydın üzerinde keşif uçuşları yaptı. Bu onların tekrar geleceklerinin işaretleriydi. Türk kuvvetlerini oluşturan birlikler, düşmanın tekrar gelebileceğini düşünmeden "Aydın kurtarılmış işimiz bitmiştir" diyerek evlerine, köylerine dönmüşlerdi. Aydın'ı savunacak pek fazla kuvvet kalmamıştı.

AYDIN'IN İKİNCİ İŞGALİ

Düşman 3 Temmuz 1919 günü öğleden sonra Tire'den desteklenen yeni kuvvetleriyle Aydın'a doğru ilerlemeye başladı. Yunanlıları Yörük Ali Efe, Teğmen Kadri Bey ve Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in kuvvetleri karşıladı. Sabaha kadar Milli Mücadele oyalama savaşları verdi. Yunanlılar Telsiz Tepeyi ellerine geçirdiler. İsabetli top atışlarımız düşman üzerinde panik yarattı, ve geri çekildiler. Ancak daha sonra Türk kuvvetlerinin sayıca az olduğunu anlayarak; toparlanıp, tekrar saldırıya geçtiler. Bu arada düşmanı takip etmekte olan Yörük Ali ve adamları, saldırıya uğrayınca, Köprübaşı'na geldiler. 5 Temmuz gecesi Yunan birlikleri Yörük Ali birliklerine baskın yaptılar.

Aydın'ın ikinci işgali ilkinden daha acı oldu. Bir kaç gün içinde her taraf yakılıp yıkılmış, şehirde Türk olarak kimse bırakılmamıştı. İşgal edilen Hallaçlar, Baltaköy, Savrandere, Çiftlikburnu, Yörükler köyleri yakılmış malları talan edilmişti.

UMURLU CEPHESİ

Yunanlılar'ın Köprübaşı'na karakol kurmalarından sonra Çine yöresinde bulunan Milli Kuvvetlerimiz Umurlu tarafında toplanmaya başladı. Kısa sürede Umurlu'da bin kadar gönüllü ve ayrıca Demirci Mehmet Efe ile Söke'li Ali Efe'nin birlikte topladıkları 200 kişilik bir kuvvet oluştu.

13 Temmuz 1919 günü Milli Kuvvetlerle, Demirci Mehmet Efe birlikleri birleşerek Aydın yönünde bir keşif hareketi yaptılar. 16 Temmuz'da birliklerimiz topçu ateşi desteğinde Aydın üzerine taarruza kalkıştılar. O gün ilerleyen düşman 17 Temmuz 1919 günü sabahı taarruza başlıyarak, Umurla'ya kadar ilerleyip çay boyunca bir cephe oluşturdular. Milli Menderes adıyla bir alay kuruldu. 23 Haziran 1920 tarihinden itibaren Yunan genel saldırısına kadar fedakarca hizmet vermişlerdir. Batı cephesi kurulduktan sonra; Milli Aydın Alayı, Türk Ordusuna katılarak 37. Piyade Alayı ismini aldı.

ÜÇ YOL SAVAŞI

İleri gelen vatanseverlerin büyük gayretleriyle Köşk cephesi oluşturulduğunda yeterince güçlenilmeden herhangi bir harekette bulunulmaması için karar alınmıştı. Kısa bir toparlanma süresinden sonra 26 Ağustos 1919'da yapılacak saldırıyı belirlemek üzere Köşk'te bir toplantı yapıldı. Sonuçta hücumun Üç Yol'da bulunan Yunan birlikleri üzerine yapılması uygun görüldü. Çünkü Aydın'daki Yunanlılara karşı bir saldırıya geçmeden önce çevrenin güvence altına alınması isteniyordu.

Yörük Ali Efe ve Binbaşı Şükrü Bey'in yönettiği saldırı belirlenen günden başladı. Yunan Kuvvetleri sayıca çok olduğundan istenilen sonuç alınamadı. Ama buna rağmen, bu savaşın Milli Kuvvetlerin ilk toplu hareketi olması, bakımından ayrı özelliği vardır.

AYDIN'IN KURTULUŞU

Türk Ordusunun 26 Ağustos 1922'de başlattığı Büyük Taarruz ile bozguna uğrayan düşman, kaçarken en vahşi davranışlarını Aydın'daki camilere, evlere doldurdukları çocukları ve kadınları ateşe verdiler. Aydın'ı terkederken bütün yerleşim merkezlerini yakıp yıktılar.

Kahraman Türk Ordusu, 5 Eylül 1922'de Kuyucak ve Nazilli'ye, 6 Eylül'de Söke'ye, 7 Eylül sabahı coşku ve özlemle Aydın'a girdi. Askeri birliklerimiz şanlı bayrağımızı hükümet meydanına çekti.

Kurtuluş Savaşı'nda Aydın'ı kurtarmak için canlarını veren şehitlerin anısına Belediye binasının karşısına Şehitler Abidesi dikildi. Abide'de tarihi (7 Eylül 1338 "1922") yazılıdır.

"Aydın' göz gezdirdim. Orasını Yunanlılar hemen hemen her şeyi ayakta bırakmamak üzere yakıp yıkmışlardı. Gardan çıkınca kendimizi adeta bir yangın yerinde bulduk. İşte Aydın Buydu !"

Halikarnas Balıkcısı (Mavi Sürgün)

ŞEHİTLER ANITI

Belediye meydanında yeni açılan Adnan Menderes Bulvarı'nın şehre bakan tarafındadır. 28 – 30 Haziran 1919 tarihinde üç gün aralıksız süren savaşlarda Kuva-i Milliyecilerimiz ve Zeybeklerimiz tarafından Aydın'ın birinci kurtuluşunda Bey Camii Şerefesine Yunanlılar makineli tüfek yerleştirmişler. Kozdibi'nden ilerleyen zeybeklere ateş ederek şimdi Anıt'ın bulunduğu yerde şehit edilmişlerdir.

İşte Şehitler Anıtı gelecek kuşaklara Aydın'ın şehit kanlarıyla sulanarak alındığını göstermek için 1926 yılında dikilmiştir.

ATATÜRK AYDIN'DA

Atatürk yurdumuzu fırsat buldukça incelemeye gezileri ile bir baştan bir başa dolaşırdı. O, Türk Halkı'nın yüreğinde bir sevgi, düşüncesinde bir kuvvet oluşmuştur. Atatürk bu gezilerin de halkına uygarlığın ışığını ve doğruyu göstermeyi amaç edinmiştir. Türk Halkı da düşmanı yurttan kovan Kahraman Ata'sını her zaman büyük bir coşku ile karşılamış, gösterdiği yoldan hızla ilerlemek için durmadan çalışmış, medeniyet yolunda ilerlemiştir.

3 Şubat 1931 günü İzmir'den trenle gelen Atatürk, istasyon meydanını dolduran binlerce Aydınlı'nın sevgi ve saygı gösterileri ile karşılandı. Kendilerini görmeye gelen halkın sıcak ilgisi içerisinde Belediye'ye geldi. Oradan Türk Ocağına geçen Atatürk Yönetim Kurulunun çalışmalarına değinmiş, Cumhuriyet ilke ve erdemleriyle inkılapların topluma ulaştırma yöntemleri üzerindeki düşüncelerini ilgililerden sormuş, sonra da kendi görüşlerini açıklamıştır.

BÖLÜM 2

- Folklor
- Giyim
- Zeybek ve Efe Kıyafetleri
- Evlenme Adetleri
- Kız İsteme
- Küçük Nişan
- Takı ve Eşyaları
- Büyük Nişan
- Nikah ve Düğün
- Gelin Cuması
- Sünnet

Geceyi özel trende istirahatte geçiren Atatürk 4 Şubat 1931 günü halkın gene coşkun sevgisi ve alkışlarıyla uğurlanmıştır.

FOLKLOR

Türk milletinin yüzyıllar boyunca yaşama felsefesini, dünya görüşünü ortaya koyan folklor değerlerinin, muhteşem kültürü içinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Türk folkloru Anadolu insanının eşsiz şahsiyetini oluşturmada en önemli etkidir. Ancak gün geçtikçe, kırsal kesimde fazlaca görülme de, şehir merkezlerinde toplumsal yapıdaki çözülme bazı folklorik değerlerin zamanla azalmasına sebep olmuşsa da çeşitli uygarlıkların doğup geliştiği AYDIN; folklor, bakımından çok zengin örneklerle doludur. İnsaniyla, konuşma şekilleriyle sazıyla, sözüyle, giyimiyle gelenekleri ve görenekleriyle folklorunu şöyle tanımlayabiliriz.

GIYİM

Eski geleneksel giyimde kadın ve erkekler “Aydın biçimi” adı altında ve kendine özgü özelliği bulunan bir tarzda giyinirlerdi.

Yurdun her yerinde olduğu gibi Kıyafet İnkılabına kadar süren Aydın’daki geleneksel giysiler, yavaş yavaş yerini uygar kıyafete terk etti.

Önceleri kadınlar; ayağına 7 – 8 metre kumaştan yapılan bel ve ayak bileğinden büzgülü şalvar (Resim 5), üzerinde “ işlik ” denilen gömlekleri üzerine “ üç etek ” (zıbn) onun üstüne de geniş kolu cepkenler (fermile) giyerlerdi. Başlarına oyalı grepler veya çeki denen boncuk işlemeli yazma takıp, üstüne de “üstlük ” adı verilen işlemeli beyaz örtüleri örterlerdi. Greplerdeki oya çeşidi, çiçek ve geometrik şekillerden seçilirdi. (Resim 6)

Erkeklerde ise genellikle çuha şalvar (dizlik) üzerine çamadan, çaha şalvarla çamadanın kavuştuğu bel kısmına işlemeli Trabulus kuşak bağlanırdı. Bazıları bu dalburuş kuşağın üzerine de deriden silahlık (fişek) takardı. Üstte iki yakasız mintan, mintanın üstüne geniş yırtmaçlı yelek veya cepken giyerlerdi. Başa “ poşu ” veya “ fes “ geçirilir.

Geçmişin giysilerde kullanılan kumaşları da isim yaparlardı. Kaşık sapısı, mor, osmani... kumaş bunlardandır. Ayrıca “ Hümayın” dan “Dime” den yapılmış iç donu ve üzerine dizlik giyerlerdi. Dizden sonrası genişleyen “ kilot pantolonları ” tabir edilen körkülü çizmeler giyerlerdi.

Bazı köylerde halen kasket giyenler görülsede, günümüzde Aydınlı’lar uygar giyinişlere yer vermektedir ve bu kıyafetler en ücra köşelere yayılmıştır.

Eski Erkek Giysileri; Gelenekselleşen deve güreşlerinde (Resim 7), Efe kıyafetleri ise genellikle törenlerde, milli bayramlarda çeşitli kutlamalarda ve festivallerde giyilir.

Aydın’da efe; uzun boylu, geniş omuzlu, cömert, korkusuz, mert tabiatlı, adeta beşer üstü bir insan olarak tanınır.

Zeybeklerin başı ve yöneticisi olan efe, vefanın, doğruluğun toprağa bağlılığın sembolüdür. Bugün her ne kadar madde olarak aramızda görünmüyor ise de, ruh ve kültür olarak, tarih olarak, milli duygu ve anı olarak Aydın çocuklarının kalbinde ölmez bir güç halinde yaşamaktadır. Bu nedenle efe giysisi Aydın ilinin simgesidir.

ZEBEK VE EFE KIYAFETLERİ

Efeler başlarına oyalı fes giyerler. İçinde “terlik” (takke) olurdu. Bu başlığa yöre kızlarının “göz nuru dökerek” kendi elleriyle yaptıklar kenarları oyalı, süslemeli poşu veya kafiye sarılırdı. Zeybekler ise fes üzerine oyasız poşular sararlardı. Efelerin giydikleri mavi veya lacivert çuha ya da kazmirden yapılmış motiflerle işlenmiş çapraz düğmeli, omuzdan sarkık çekete; kolları olursa camadan, kolsuz olursa cepken denir.

Bunların sırmasızları zeybekler ve kızanların sırtında bulunurdu. Bu cepkenlerin altına yakası olmayan uzun kollu, pullu mintan giyerlerdi. Efeninkinde kendine düğme çözü, yaka açıktır, göğüsü görünür. Zeybeklerde ve kızanlarda ise düğmeler iliklidir. Mintan altına kol ve boyun kenarları iğne oyası işlemeli bürümcektan yapılmış yakasız, içlik denilen bir gömlek giyerlerdi. Bellerine de acem şalı denilen kumaştan kuşak sararlardı. Bunun üzerine meşinden sarılan ikinci bir kuşağa “silahlık” denirdi. İçinde tütün tabakası, ağızlık, mendil, vuruldukların da yarayı sarmak için iki kilo kadar yopağı bulunurdu.

Silahlığa üst taraftan başı, altın da ucu görünecek şekilde kulaklı yotağan adı verilen bıçak sokulurdu.

Kollarında daha kızan iken takılan, içinde kurşun geçmez muska olan ve ölene kadar çıkarılmayan gümüş kaplı pozubentler ile göğüslerinde karkılık denilen gene gümüşten işlemeli çapraz vaziyette duran fişeklik vardı. “Çakşır menevrek” diye adlandırılan mavi veya lacivert renkli şalvar, efelerin diz kapaklarının üzerine kadar uzanır, arkası kat kat sarık olur; bu, yere oturduklarında minder vazifesini görürdü. Şalvarın yan tarafları siyah işlemeli kaftandandır. Bu şalvar bordo renginde bir uçkurla kasık üzerinden bağlanırdı. Göbeğine yakın taraflarından donun kenarları görülmez, zeybeklerde görünürdü. Bu donlara dizlik denilir, bunun için kaput bezinden yapılmış iç donu bulunurdu. Efelerin dizleri yaz – kış açıktır.

Efeler ayaklarına kayalık ismi verilen işlemeli çizme, zeybek ve kızanlar ise çarık giyerler, tozluk kullanırlardı. İçlerine de baldır kısmına gelen yerinden püsküller sarkan yün çorap, çizme olmadığı zamanlar “kepen” denen meşin tozluk giyerler, bunun arasında bazılarının da bir kama bulunurdu.

Efelerin kışın giydiği paltoya “aba” yağmurluklarına ise “kepenek” denir. Bütün bu kıyafetlerin özelliği; zerafeti kadar faydaya da yönelik olmasıydı. (Resim 8)

EVLENME ADETLERİ

Hızlı toplumsal değişim her şeyi olduğu gibi gelenek ve görenekleri de etkilemiştir. Buna karşın eskiye oranla evlenmeler günün koşullarına göre bilhassa kırsal kesimde en az değişikliğe uğrayan alandır. Kentlerde ise gençler evlenmekte daha bağımsız olabilmekte, çoğu zaman eşini kendi belirlemektedir. Eski köy düğünlerinin yerini müzik eşliğinde salonlarda yapılan düğünler almıştır.

KIZ İSTEME

Günümüzde de canlılığını yitirmeyen genellikle kırsal kesimlerdeki görücü usulü ile yapılan evlenmelerde kızı erkeğin annesi seçer veya delikanlı beğendiği kıza görücü salar.

Kız İsteme : Öncelikle oğlan evinden hatırı sayılır bir kişi kız evine haber verir. Ardından kız bakmaya gidilir. Kız evine gelindiğinde kapıyı kız açar ve gelenleri içeriğe buyur eder. Oğlan evi yanında getirdiği tatlı ve çiçeği kıza verir. Ardından genç kızın bütün özellikleri incelenir. Ve aile büyükleri kızdaki kahve yapmasını ister. Eğer oğlan evine ikram edilen kahve şekerli ise olmaz demektir. Eğer şekerli ise oğlanın annesi veya babası kızın babasına münasip bir iş için geldiklerini söyler. Bununla beraberinde Allah Emriyle kız istenir. Eğer kız verilmeyecekse oğlan evine gerekli cevabı orada verirler ve getirdikleri çiçek ile tatlıyı geri verirler. Eğer kız verilecekse “Düşünelim kısmetse olur ” cevabı verilir. Bu kızın verileceğine işarettir. Ve oğlan evine biz size haber salarız diyerek uğurlanır. Bu zaman içersinde kız evi büyüklerini toplar ve onların fikrini alır, ardından kızın babası kızına genci isteyip istemediğini sorar. Genellikle “siz bilirsiniz” diye cevap veren kız susar.

Kız evi kızı vermeye karar verir ve oğlan evine haber salar. Önümüzdeki hafta perşembeyi cumaya bağlayan akşamı sizleri bekliyoruz diye.

KÜÇÜK NİŞAN (SÖZ KESME)

Kız evi bu arada oğlan için bir söz sepeti alır ve bu söz sepetini hiç eşiyle tartışmamış dini bütün bir kişiye hazırlatırlar. Bu sepetin içine önce el işiyle işlenmiş bohça alınır. Bu bohçanın içersinde damada çorap, mendil, gömlek, parfüm, kolanya konur ve bohçalanır. Söz sepetinin içine konur. Sepetin üzerine yapma güller konur. Ve sepet jelatinlenerek üzeri süslenir. Daha sonra söz kesmek için gelenlere verilmek üzere mendiller alınır. Bu mendiller iki çeşittir. Erkeklere erkek mendili, kadınlara da üzeri işlemeli mendiller alınır ve bu mendiller pembe ve mavi jelatinle paketlenerek üzerlerine renkli kurdelelerden süsler konur. Pembe pakettekiler kadınlara, mavi pakettekiler erkeklere verilmek için yapılır. Ve gümüş bir tepsinin içersine konulur. (Resim 9)

Bu işlemler tamamlandıktan sonra oğlan evinin gelmesi beklenir. Oğlan evi gelir. O gün oğlanın evine tuzlu yiyecekler ve kahve ikram edilmez. (Halk inancında uğursuzluk sayılır diye). Oğlan evinde kıza hazırladığı bohçayı, çiçekleri ve çikolatayı kıza verir. Oğlana konulanlar kıza da konulmuştur.

Sepet kıza verildikten sonra oğlan evinin büyükleri otururlar ve kızın babası Allahın Emriyle kızımı size verdim, der. Kız ve Oğlan anne babalarının ellerini öperler ve mendiller dağıtılır. Biraz daha oturduktan sonra oğlan evi izin ister. Oğlan evini uğurlarken kız evinin hazırladığı söz sepeti damada kızın ya kız kardeşi veya abisi tarafından hiç evlenmemişlerse verilir. (Resim 10). Sepet verildikten sonra gelin adayı, damadın yanına gelerek birbirlerini kutlarlar. (Resim 11)

Söz ardından gelecek olan büyük nişan için hazırlık yapmaya başlanır tabii bu hazırlıktan önce kız istemede geline takılacak takı ve ev eşyaları konuşulur.

TAKI VE EV EŞYALARI

Aydın yöresinde takı oğlan evinin bütçesine bakılmaksızın aşırı derecede istenir. Kimi zaman bu takılar nedeniyle çok ayrılıklar olur. Daha önce söz kesmeyi anlatmıştım. İşte takı ve düğün eşyaları bu söz kesme esnasında konuşulur. Öncelikle oğlan evi kız takı olarak ne istiyorsunuz diye kız evine sorar. Kızın babası kızını bir kenara çekip sorar. “ Kızım sen nen istiyorsun ? ” diye kız cevap vermez çünkü istenilen şey genelde diğer evliliklerde olduğu gibi baba karar verir.

Kız evi oğlan evinin bu sorusuna karşılık yapılacak olan takıları söylemeye başlar. Bu takılar şöyle şunlardır:

Yümi tane Adana burgu bilezik , ikibuçuk metre zincir burgulu veya baklava dilimli , bir adet Trabzon işi set , bunun kalın olması söylenir. Başlık parasını geçecek değerinde olan oğlan evinin durumuna göre altın kemerde istene bilir. Oğlan evi bu istekleri kabul ederse ev eşyalarını konuşmaya geçirilir. Aydın yöresinde genelde Büyük Nişanı kız evi yapar. Düğün oğlan evine kalır. Eşya olarak oğlan evi yatak odasını , ve bu odaya ait perdeleri ve halıları , duvarlar , ayrıca oğlanın annesi pamuk döşek ve ipekli yorgan yaptırır. Oturma odası , çocuk odası , misafir odası , mutfak eşyaları , beyaz eşyalar olduğu gibi kız evine aittir. Ayrıca bu esnada kızın halalarına , amcalarına , eşya yapılması istenir. Bu genel olarak tüm yöre hakkında kabul edilir. Çünkü aynı şekilde kız evinde oğlanın amcalarına ve halalarına da aynı şeyi yaparlar. Bu istekler güzellikle kabul edildikten sonra Nişan tarihi atılır. Genel olarak Söz ve Nişan arasında bir hafta veya iki hafta zaman süresi konulur.

Oğlan evine iki hafta veya bir hafta sonra perşembeyi cumaya bağlayan gece nişan yapılmak üzere ayrılırlar. Sözden iki üç gün sonra oğlan evi ve kız evi nişan kıyafetlerini almak için çarşıya iner. Nişan kıyafetleri alınır. Kızın kıyafetlerini oğlan evi , oğlanın kıyafetlerini kız evi alır ve istenilen takıların bir kısmını takmak içinde takılar alınır. Kız evi oğlana takmak içinde takısını aldıktan sonra Nişan hazırlığına geçilir.

BÜYÜK NİŞAN

Büyük Nişan Aydın yöresinde genellikle kız evinde yapılır. Büyük Nişan için oğlan evine verilecek olan bohçalar özenle hazırlanılır. Bu bohçada oğlanın amcaları , halaları ve teyzeleri , dedeleri için hazırlanan bohçalardır. Bu bohçaların içersine kumaş , mendil , çorap , yazma , gömlek , havlu konulur. Ayrıca bu bohçalardan Oğlanın annesine ve babasına'da hazırlanılır. Bu bohçaların aynısını oğlan evinde kız evi için hazırlar.

Nişan günü oğlan evi kız evine gelir. Yemek yenir. Eğlenceler yapılır. Sonunda kız ve oğlanın Nişan yüzükleri takılmak üzere akrabaların ortalarında kalacak şekilde yanyana dururlar (Resim 12) ve Yüzükleri kız evinden sözü sayılır biri dua okuyarak takar. Ardından oğlan evi takılarını kıza kız evi de takılarını oğlana takar. Eğlenceler devam eder. Böylece Nişan bitmiş olur. Nişanın ardından kız evi oğlan evine yemeye gider. Aslında bu yemek düğün tarihini atmak içindir. Kız evi oğlan evine giderken büyük bir tepsinin içine pilav yapar üzerine kurdeleyle bağlanmış iki tane tavuk koyar, ve tepsiyi süsler bunun dışında da bir tepsi tatlı yapılır ve oğlan evine götürülür. Oğlan evi kız evinin getirdiği bu yemek ve tatlıları komşularına dağıtır. Kız evinin oğlan evine yemeye gitmesini yukarda belirtmiştik. Yemekte düğün tarihi atılır. Aydın yöresinde genel olarak Nişan'dan sonra altı ay kadar beklenir ve altı ayın sonunda düğün yapılır. Eğer iki gençte okuyorsa okullarının bitmesi beklenir.

Eğer düğünden önce Kurban Bayramı veya Ramazan Bayramı var ise oğlan evinden gelin kıza hediyeler götürülür. Kurban Bayramında ise gelinin kurban kesmesi için kurbanlık alınır ve süslenir. Bunlar konuşulduktan sonra oğlan evi ile kız evi birbirlerine sık sık gitmeye başlarlar ve bu zaman içersinde düğün tarihi yaklaşmış olur, düğün hazırlıklarına başlanır .

NİKAH VE DÜĞÜN

Aydın yöresinde genellikle düğünden bir hafta önce gelinin evi temizlenir ve düzgün bir şekilde yerleştirilir. Aydın'da düğün üç gün üç gece sürer. Düğün şu şekilde yapılır:

Cuma günü kız evinde yemekler pişmeye başlar. Bu yemekler Aydın yöresine ait geleneksel yemeklerdir. Cuma günü kız evine oğlan evinin tutmuş olduğu kadın çalgıcılar getirilir, bunlar burada sadece cuma günü erkeklere eğlence için burada bulunur. Yemek yenir içkiler içilir. Rakkaseler oynatılır. Gelen misafirlere ev kadınları ikramda bulunurlar. Cumartesi günü kız evinde kına gecesi yapılır. Kına gecesinde gelin kıza üç etek giydirilir. Beline kemeri takılır ve başına işlemeli örtü örtülür. Kına gecesi sadece kadınlar için eğlenirler, yemek yerler sohbet ederler. Vakit geçmeye başlayınca gelinin yüzü örtülü bir şekilde kalabalığın ortasına alınır. Türküler söylenmeye başlanır. Gelin ağlatılır. Kına tepsisi hazırlanılır.

Gelinin etrafında arkadaşları kına tepsisi ile beraber halay çekerek dönmeye başlarlar. Bu arada gelin etrafında dönen gençlere yazmalar (örtü) hediye edilir. Ardından kız evinden veya oğlan evinden aile düzeni iyi olan eşiyle hiç kavga etmeyen büyüklerden bir kadın gelinin kinasını yakmak için gelinin yanına gelir. Etraftaki kalabalık hep bir ağızdan türküler söyler.

Tabi bu esnada gelin kına yakılması için avcunu açmaz bunun üzerine kayınvalide geline beşbiryerde takar. Ondan sonra gelin avcunu açar. Aydın yöresine özgü çitme denilen kına desenini işlemeye başlarlar. Çitme mumlanmış kumaşın ip haline gelerek gelinin el ve ayaklarına özenle bağlanarak desenler verilen ve bu desenlerin üzerine kınayı koyarak yakılan kına desenidir. Geline kına yakıldıktan sonra kalan kına güzelce işlenmiş mendillerin içersine konularak gelen misafirlere dağıtılır. Böylelikle kına gecesi bitmiş olur. Herkes evlerine dağılır. Sabah kalktığın da gün Pazar olmuştur. Bugün düğünün son günüdür. Bugün de Balo yapılır.

Öncelikle gelin kıza birgün önceden oruç tutulduğu için gelin oğlan evine gidene kadar hiçbir şey yiyip içmez.

Sabah gelin kaldırılır. Ellerindeki kınalar açılır ve üzerlerine nişatır denilen bir madde sürülür. Bu madde yakılan kınanın siyahlaşması içindir. Daha sonra ateşin başında bekletirler. Kınalar kararınca gelin ellerini yıkar. Ardından berbere gitmek için hazırlık yapılır. Oğlan evinden yakın akrabalar gelerek gelini berbere götürürler. Gelin berberde hazırlanınca damat gelini alır ve gelin babasının evin götürülür. Baba evinde gelini bir odaya alırlar öncelikle gelin babası kızına gitmek isteyip istemediğini sorar. Ardından kızın babası Aydın yöresinde gayret kuşağı denilen kırmızı kurdalayı kızının beline bağlar, ve ağlaşmalar başlar. Gelin evinde bulunan bütün büyüklerin ellerini öper ve ağlar. Belli bir zaman geçtikten sonra Oğlan evi gelini almaya gelir. Gelin almasında bir imam olur, imam gelin alma duasını yaptıktan sonra gelinin babası kızının yüzüne pembe bir örtü örter ve kızını kapıya kadar kendisi götürür. Kapıdan çıkartılırken koyun kesilir ve bu koyunun üstünden gelin geçirilir. Gelinin babası kızını damata teslim eder. Gelinin alınması gerçekleşmiş olur. (Resim 13)

Oğlan evi gelini aldıktan sonra kendi evine getirir. Gelin oğlan evine gelmeden önce en yakında bulunan mezrlığın etrafında dolaştırılır. Ardından oğlan evine gider. Gelin burada arabadan ya da attan inerken, damat gelinin kafasından dört bir tarafa doğru bozuk para atar ve gelin oğlan evine girer. Burada kayınvaldesinin ve kayınbabasının elini öptükten sonra halk inanışında iyi geçinsin diye kayınvalide gelinin önünde yerde üç kere yuvarlanır.

Ardında geline ve damada yemek konur. Gelin orucunu oğlan evinde açar. Bunun ardından oğlan evinden baloya gidilir. Orada yöresel oyunlar oynanır , eğlenilir , şarkılar söylenir vakit geçtikçe düğünde istenilen takılar takılmaya başlanır. Ve kimin ne taktığı gelinin bir akrabası tarafından not edilir. Çünkü Aydın yöresinde düğünde biri ne takarsa gelinde ilerde aynısını ona gider takar. (Resim 14 –15-16-17) Ve düğün eğlencelerle son bulur. Gelin ile Damat evine götürülür. Burada imam nikah kıyar, ve mutlu olmalarını temenni edilir. Düğün böylece biter.

DÜĞÜNDEN SONRAKİ GÜN

Damat ile Gelin düğünden sonraki gün erkenden kalkarak kayınvalideye gidecek olan bohçayı hazırlarlar. Bu bohçanın içersinde Namazla , örtü , kumaş , ayakkabı , terlik aynı bohça kayınbabayada hazırlanır. Birde kayınvalide minderi konulur. Bunlar hazırlandıktan sonra Damadın babasının evine gidilir. Elleri öpülür. Burada geline bir bilezik takılır. Ardından bütün akrabaların elleri öpülmek üzere ev ev dolaşılır. Akşamına kız evine gidilir. Orada Gelin ve Damada yemek verilir. Sohbet edilir. Birgünü böyle bitirmiş olurlar.

GELİN CUMASI

Aydın Yöresinde Düğünden sonra gelen Cuma günü geline yeniden gelinlik giydirilir. Fakat duvak takılmaz. Bugünde gelinin evine bütün akrabaları , komşular gelir ve şerbet ikram edilir. Gelin Cumasını yapmaktaki amaç gelinin eşyalarını görmek içindir. Gelen misafirler geline yepılan takı , eşya gibi şeyleri tek tek bakarlar ve mesut olmalarını dilerler. Ardından dualar okunur ve gelin cuması son bulur.

Çoğu kere Aydın yöresinin eşyaya ve altına düşkün olması maddi açıdan bazı ev halkını yıkıma uğratacak noktaya gelinmiş fakat bu eski alışkanlıklardan vazgeçilmemiştir.

SÜNNET

Aydın Yöresinde sünnet iki gün yapılır. Çarşamba ve Perşembeye denk düşmesi en uygun gün olarak seçilir. Sünnette düğün gibi yemekli ve içkili yapılır. Yalnız sünnetten önce sünnet çocuğun odası ve yatağı hazırlanır. Bu odada duvardan duvara önce tel kırmalı çarşaf gerilir. Ardından çarşafın üzerine sünnet çocuğunun annesinin çeyiz eşyalarının hepsi serilir , ve sünnet çocuğunun aile büyükleriyle resmi çekilir. (Resim 18- 19)

Bunlar tamamlandıktan sonra sünnet hazırlıkları yapılmaya başlanır. Çarşamba günü sünnet çocuğuna kına yakılır. Ardından dua okunur , eğlenilir , yemekler yenir. Ertesi gün sünnet çocuğuna takılar takılır ve atla gezdirilir. (Resim 20 - 21) Daha sonra sünnet çocuklarına kirvelerinin aracılığı ile ne diledikleri sorulur ve bu dilek yerine getirilir. Daha sonra ilahiler okunur ve sünnet mevlüdü yapılır. Yemek verilir. Bunun ardından çocuklar sünnet ettirilir ve sünnet düğünü böylece bitmiş olur.

BÖLÜM 3

- Aydın İli'nin Geleneksel Yemekleri
- Maniler
- Türküler
- Atasözleri
- Ağız Özellikleri
- Şekil Değiştirmiş Sözçükler
- Yörede Kullanılan Bazı Kelimelerin Anlamları

AYDIN'IN GELENEKSEL YEMEKLERİ

Türk mutfağı tabiat ananın verdiği yiyecek bolluğu nedeniyle, dünyanın en zengin, çepirdi bol ve lezzetli mutfakları arasındadır.

Tabiat ile insanların iç-içe olduğu Aydın ve çevresinin , yemekleri ile buna katkısı büyüktür.

Halkın büyük kısmı zeytinyağı, yer ve çoğu yemeklerini zeytinyağı ile pişirir. Kırsal kesimlerde daha çok yöre halkının kendi hazırladığı yiyeceklerden oluşan yemekler görülür.

Yörenin kendine özgü yemekleri şunlardır :

Çorbalar : Tarhana çorbası , Kulak çorbası.

Yemekler : Acılı güveç , zeytinyağlı taze – kuru börülce , patlıcan kavurma , sarmaşık kavurma , yaprak sarma , etli nohut yahnisi , nohutlu kereviz , etli enginar , arap sacı, kedirgen , tandır kebab , yuvarlama (sıkma) paşa böreği , ısırgan otlu saç böreği , cilav layran böreği , ev makarnası (erişte).

Salatalar : Patlıcan , biber teretorlu turşu , börülce teretoru , turp otu salatası, çingene pilavi , patlıcan gözleme.

Tatlılar : Helva , irmik helvası , zerde , muhallebi , sütlaç , aşure , lokma , kabak tatlısı.

AYDIN'A AİT MANİLER

*Garagolda candırma
Alüzümü bandırma
Benim yarimi sorarsan
Şekerinen dondurma

*Minarede ezan var
Ezan değil gezen var
Gündüz gelme gece gel
Gomşulardan güden var

*İnme kuyu derindir.
Bugün hava serindir.
Guyuçak yansa kül olsa
Gine yarım benimdir.

*Evimiz var dırbızan
Gelen aylar ırmızan
Kak gidelim sevgilim
Anan baban duymadan

*Karanfilin filizi
Kimbilir kalbimizi
İncecik rüzgar esti
Ayırdı ikimizi

*Portakal dilim dilim
Darılmış gülüm benim
Ben gülüme ne dedim
Kurusun ağzım dilim

*Pampır gelir Aydın'dan
Garlı dağın ardından
Yörük çoban ne bilir
Bu sevdanın tatından

*Asmanın direkleri
Uzundur herekleri
Altın bilezik ister
O yarin bilekleri

*Kiraz yedim tabaktan
Su içtim bakır tasta
Bugün ne hayırlıymış
Yarı gördüm uzaktan

*Bir mendil işle yolla
Ucunu gümüşle yolla
İçine beş inci koy
Birini dişle yolla

*Minarede ezan var
Gül bahçede gezen var
Şu Aydın'ın içinde
Gün görmedik güzel var

*Masa üstünde bıçak
O bıçak kırılacak
Köylük yerden kız olan
Cennete yazılacak

AYDIN'A AİT TÜRKÜLER

“ Aydın, Aydın güzel Aydın
Keşke yanıp yakalaydın
Yaşadıkça Türk evladı
Değişirmi Aydın Adı

(Bir seferberlik türküsü)

Türklerde daha çok kurtuluş savaşında kahramanlık göstermiş efe ve zeybeklere minnet ve hayranlık ifade edilir. Yiğitlikleri, mertlikleri övülür. Bunlardan bazıları şöyledir. Yörük Ali , Şu Aydın'ın Uşağı , Şu Dalmanın Dağında Duman Bürüdü , Aydın Zeybeği , Pazardan Aldım Halı , Top Yatağının Altı Gayfe , Emirim Suyu Gider , Siyah Makarada İpliğim , Cafer Efe, Germanciynan Balatçığın Arası , Nazilli'nin Avcıları , Arabam Dört Teker, Fatmam Gülüslünün Çeşmesi, Çaktım Çaktım Yanmadı.

YÖRÜK ALİ

Su dalmadan geçtin mi?
Soğukta sular içtin mi?
Efelerin içinde
Yörük'te Ali'yi seçtin mi?

Hey gidenin efesi
Efesi, efelerin efesi

Cepkenin kolları
Parıldıyor pulları
Yörük Ali geliyor
Açıl Aydın yolları

Aydın'ın dağı dumanlı
Dumanlı bak kaçıyor yunanlı

Şu dalmanın çeşmesi
Ne hoş olur içmesi
Yörük Ali'yi sorarsan
Efelerin seçmesi

Hey gidinin efesi
Efesi , efelerin efesi

Aydın'ında dağını oydular
İçine' de mavzer koydular
Yörükte Ali'nin adını
Hazreti Ali koydular

Hey gidenin efesi
Efesi, efelerin efesi

ATASÖZLERİ

- * Aydın çukuru, altın çukuru
- * Aydın yaylası, incir deryası
- * Yiğit anadan çıplak doğar
- * Dağ dağ üstüne olmuş , Ev ev üstüne olmamış
- * Kırılı gelir , Yerliyi kovar,
- * Bağ dua değil, çapa ister.
- * Pis boğazla , baş boğaz dertten kurtulmaz
- * Akan çay her zaman kütük getirmez
- * Karacasuda bardak yaparlar , akşama kalmadan kuyucakta kulpunu takarlar
- * Sinekte bol , tembelde mal aranmaz
- * Kaza gelmez hak yazmayınca , bela gelmez kul azmayınca

AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Aydın'da konuşma diline Aydın ağzı diyebiliriz. Özellikle köylerde yörenin kendine özgü ağız farkını konuşurken duymak mümkündür. Bu konuşmalarda (r) ler yutulur. (k)- (g)'ye dönüşür. (i) ler (a) olur şimdi bu değişikliği kısa kelimelerde görelim.

YEREL AĞIZDA BİÇİM DEĞİŞTİRMİŞ SÖZCÜKLER

Anahtar - inahtar

Ama - Emme

Bakraç - Bakreç

Bisiklet - Melesbit

Bugün - Böğün

Baba - Buba

Bamya - Balme

Börülce - Bölce

Bana - Bene

Çömelmek - Çönmek

Çekil - Gaçıl

Gök - Göv

Gavur - Cavır

Gölge - Kölge

Papuç - Babıç

Pırasa - Pıransa

Hiç - Heç

İbrahim - İbram

İyi - Eyi

Jandarma - Çandırma

Kabuk – Gabuk

Kargı – Gaagı

Karanlık – Garankı

Leğen – İlgen

Şimdi – Hindi

Sigara – Cuvara

Şuraya – Huraya

Tarak – Darak

Yavaş – Yaveş

YÖREDE KULLANILAN BAZI KELİMELEİN ANLAMLARI

Aş – Yemek

Alaf – Ateş

Annacında – Karşısında

Acasız – Ansızın , Aleacele

Bicik – Birtane

Berenarı – Şöyle böyle

Bısat – İç çamaşırı

Böğümrerim – göğüslerim

Cavcav – Havanın en sıcak zamanı

Çapıt – Bez

Çinim – orzum

Dırbızan – Merdiven korkuluğu

Dinelmek – yakta durmak

Gaybet etmek – arkasından konuşmak

Gidişmek – Kaşınmakmak

İmzıkmuş – Bozulmuş

İşlik – Gömlek

Pampır – Tren

Setre – Ceket

Sıdırmak – Yumurta kırmak

Sıtrasız – Süretsiz

Şavk - Işık

Tevatür – Söylenti

Tinsirmek – Hapşirmek

Ünlüyoo – Çağırıyor

Yargınlarım – Sırtlarım

Haranı – Tencere

Kamış – Sürahi

Kavilleşmek – Sözleşmek

Kupa – Su bardağı

Nahasın bakem –Nasılsın iyi misin?

RESİM 1

RESİM 2

RESİM 3

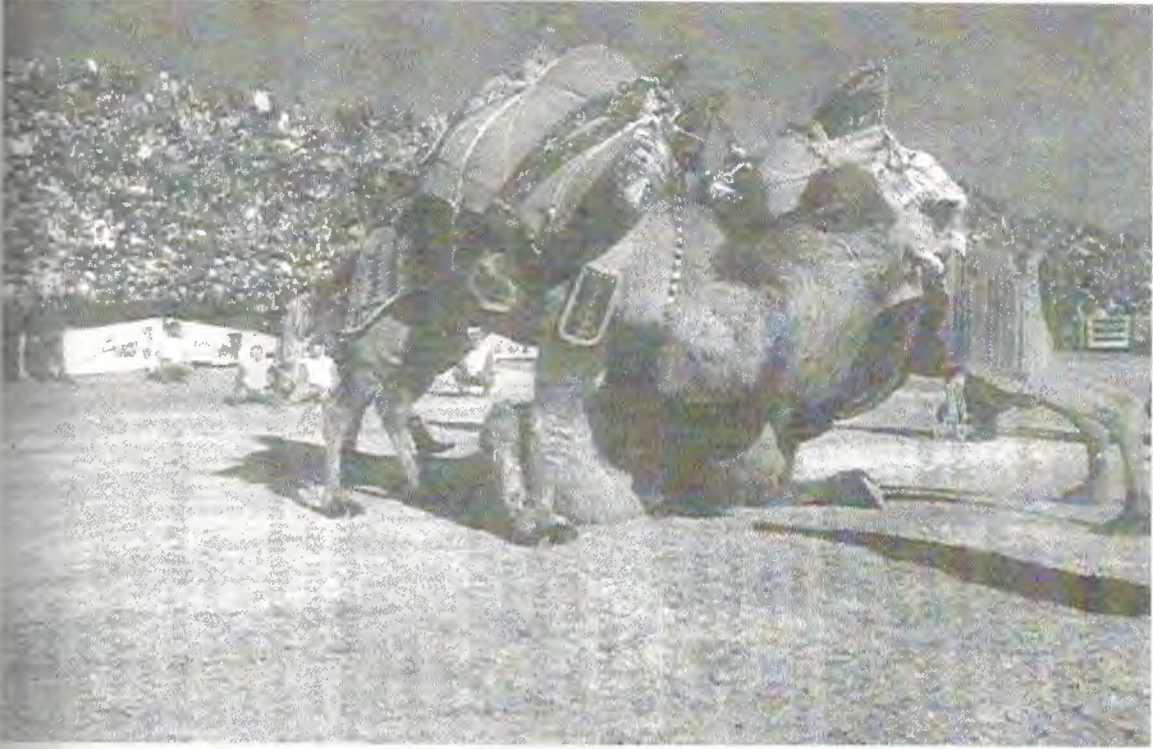
RESİM 4

RESİM 5

RESİM 6

RESİM 7

RESİM 8

RESİM 9

RESİM 10

RESİM 11

RESİM 12

RESİM 13

RESİM 14

RESİM 15

RESİM 16

RESİM 17

RESİM 18

RESİM 19

KAYNAKÇALAR

Hüsnü Akdoğan , Aydın , Milli Eğitim Müdürlüğü ,9 Ekim 1992
Hüsnü Akdoğan , İl İl Aydın